

Motieven
wikkeling
analyse

samenwerking
Algemeen

toe binnen
migranten
geïnterviewden
daarmee
directe
gemeenschappen
organisaties
MFO
werken
verval
verhaal
diverse
dezelfde
ontwikkelingen
streven
goede
ontwikkelingsorganisaties
stalen
wamgebruikt om
dringt
leest
eerst

Als je over ontwikkelingssamenwerking praat... wat zie je dan?...

jongeren
zicht
ingewikkeld
veld

Als je over ontwikkelingssamenwerking praat...wat zie je dan?...

Verlag van een
zoektocht naar
nieuwe vormen van betrokkenheid
bij ontwikkelingsamenwerking

Amsterdam, 2010

© Stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP)

Auteurs: Saskia Moerbeek en Wim Budding

Willem de Zwijgerlaan 350 B/2

1055 RD Amsterdam

T: 020 4282728

E: info@stichtingbmp.nl

www.stichtingbmp.nl

Vormgeving

Marc de Boer, Ori Ginale

De zoektocht is gefinancierd door de NCDO

Voorwoord

“Als je in de spiegel van ontwikkelingssamenwerking kijkt, wat zie je dan?”

Wist je maar wat je zag.

Want ieder lijkt iets anders te zien.

De één ziet miljarden verslindende hulp afhankelijk makende projecten die niet helpen.
Een ander, een voedselprogramma dat voorkomt dat grote groepen mensen de hongerdood sterven.

Weer een ander ziet zichzelf een school bouwen in Zuid-Amerika.

Een volgende zijn teleurstelling over de onvoorziene uitkomsten van de gedane inspanning

Maar

Als je in de spiegel van ontwikkelingssamenwerking kijkt dan zie je ook jezelf.

De verwachtingen die je hebt over de rol die je vervult of wilt vervullen.

Veel mensen die wij gesproken hebben zien zich in een nieuwe rol het engagement met ontwikkelingssamenwerking aangaan.

Zij willen daarvoor niet alleen in de spiegel van ontwikkelingssamenwerking kijken naar wat zich daar afspeelt.

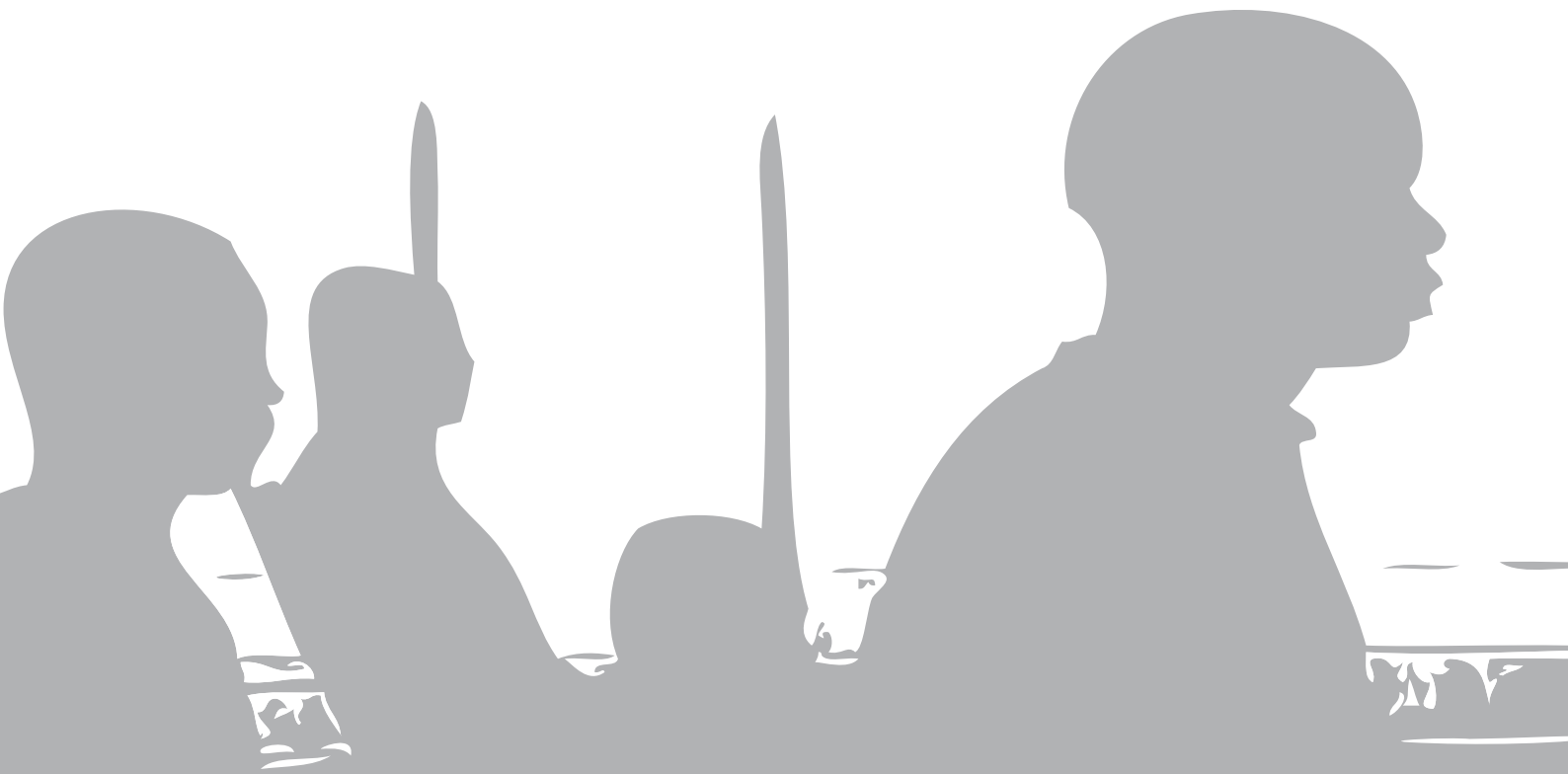
Maar willen ook door die spiegel heen stappen om nieuwe relaties aan te gaan.

Het is zoals bij Alice in Wonderland.

Er komt zomaar een wit konijn voorbij en je gaat met hem mee.

En alles wat daarna komt.

Inhoud

1.

Inleiding

7

2.

Ontwikkelingssamenwerking in een veranderende wereld

13

3.

Mogelijkheden tot betrokkenheid

25

4.

Dilemma's en vraagstukken

37

5.

Een nieuw paradigma

45

6.

Bijlagen

51

1. Inleiding

Ontwikkelingssamenwerking is een actueel thema. De Nederlandse regering en het parlement worstelen met de vraag of de huidige vormen van ontwikkelingsamenwerking passen in een globaliserende wereld, waar mensen op allerlei manieren in verbinding staan met elkaar en waar zich mondiale vraagstukken als klimaatverandering en financiële verwevenheid van economieën voordoen.

Recent onderzoek wijst uit dat veel mensen twijfels hebben bij de manier waarop de huidige ontwikkelingsamenwerking wordt uitgevoerd. Men vindt dat de hulp niet aan de juiste mensen ten goede komt, dat de vorm waarin de hulp wordt gegeven niet voldoet, of dat er in Nederland zelf genoeg problemen zijn. Deze gevoelens uiten zich in een kritische en negatieve houding ten opzichte van ontwikkelingshulp. Aan de andere kant zijn er veel mensen die zich op een persoonlijke manier betrokken voelen bij mensen in ontwikkelingslanden en die met die betrokkenheid iets willen doen.

Nederlanders reizen naar alle delen van de wereld, op zoek naar authentieke ontmoetingen en andere culturen. Veel jongeren doen enkele weken vrijwilligerswerk

in een arm land. Werkenden combineren hun vakantie steeds vaker met vrijwilligerswerk en vanuit Nederland worden kunstprojecten in bijvoorbeeld de sloppenwijken van Brazilië uitgevoerd. Weer anderen verzamelen kleding en speelgoed voor weeshuizen in Oost-Europa en brengen die daar zelf met vrachtwagens heen. Dertigers en veertigers die bij internationale bedrijven werken, spreken het management aan op het sociaal beleid van de organisatie en het belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Mensen willen zich steeds meer op een eigen individuele manier verhouden tot de wereld en zelf hun betrokkenheid vormgeven. Confrontaties met armoede en onderontwikkeling leiden er toe dat steeds meer mensen besluiten om zelf een stichting of een ontwikkelingsproject in het leven te roepen, dat hen de mogelijkheid biedt zelf direct sturing te geven en dat vertrouwen uitstraalt naar hun directe kring van familieleden en bekenden.

Over de hele wereld neemt de migratie toe. De overmakingen of *remittances* van migranten zijn voor landen als Pakistan, Mexico, Turkije en Marokko van grote economische en sociale betekenis. Door de opkomst van mobiele telefonie en internet wordt het overmaken van geld steeds gemakkelijker en goedkoper. Ook in Nederland wonen veel mensen met een vluchtelingen- of migrantenachtergrond. Zij dragen via eigen kanalen bij aan de ontwikkeling van hun landen van herkomst door direct geld over te maken aan hun eigen familie, door concrete projecten te steunen, of door het opzetten van bedrijven, waarmee zij hun kennis kunnen inzetten en overdragen.

Zoektocht

Als stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP) komen wij in onze projecten veel mensen tegen die iets willen doen op het brede terrein van ontwikkelingssamenwerking, maar die geen aansluiting vinden bij de bestaande organisatorische kaders.

Wij zien het, vanuit de overtuiging dat individuele ambities en strevingen van mensen de motor van maatschappelijke veranderingen vormen, als onze taak om dit soort geluiden op te pakken en maatschappelijk te vertalen.

Daarom zijn wij eind 2008 een zoektocht gestart om na te gaan in hoeverre de oude vormen van ontwikkelingssamenwerking nog passen bij de nieuwe geïndividualiseerde samenleving en in hoeverre er nieuwe wegen gezocht worden om meer ruimte te scheppen voor individuele betrokkenheid van mensen.

We zijn onze zoektocht begonnen met een serie van twintig interviews en een eerste expertmeeting met mensen die werkzaam of betrokken zijn bij:

- Non-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties
- Het bedrijfsleven
- De overheid (plaatselijk, landelijk en Europees)
- Organisaties van migranten en vluchtelingen
- Vakbeweging
- Particuliere initiatieven
- Wetenschappelijk onderzoek op het terrein van ontwikkelingssamenwerking

In de interviews zijn de volgende vragen aan de orde gekomen:

1. In hoeverre herkent u zich in het beeld van een snel veranderende globaliserende wereld, waarin zich nieuwe vormen van betrokkenheid bij mensen in arme landen aan het ontwikkelen zijn?
2. Hoe denkt u dat deze processen zich verder zullen ontwikkelen en welke invloed zullen zij hebben op het denken over ontwikkelings samenwerking?
3. Welke rol speelt uw organisatie, of de categorie burgers waar u toe behoort hierin?
4. Wat is daarin uw eigen rol en hoe op grond van welke motieven bent u betrokken?
5. Wat zou er in algemene zin ondernomen moeten worden?
6. Wat denkt u zelf te gaan doen?
7. Wat zouden de uitkomsten van onze zoektocht moeten zijn?

Verwarrend beeld

De eerste expertmeeting en interviews leverden een verwarrend beeld op. Er was sprake van:

- Een opvallend negatief beeld over ontwikkelingssamenwerking en de organisaties die op dit gebied actief zijn;
- Veel mensen met persoonlijke ambities;
- Weinig nadenken over de betekenis van al die particuliere initiatieven;
- Veel inhoudelijke en strategische dilemma's en vraagstukken;
- Veel tegenstrijdige oplossingen;
- Veel wijzen naar elkaar als "schuldig" aan de actuele crisis in de ontwikkelingssector;
- Geen enkele aandacht in het Europees ontwikkelingsbeleid voor de betrokkenheid van burgers.

Daar kwam nog bij dat het debat over ontwikkelingssamenwerking, vlak nadat wij met onze zoektocht begonnen, in een stroomversnelling terecht kwam.

- Het Ministerie van Ontwikkelings samenwerking bereidde een aantal stappen voor om tot een andere opzet van de financiering van ontwikkelingssamenwerking te komen.
- Op politiek niveau stelde Arend Jan Boekestijn van de VVD de vraag naar het nut en de noodzaak van ontwikkelingssamenwerking openlijk aan de orde: Dit geluid werd versterkt door de opkomst van de Partij Voor de Vrijheid van Geert Wilders, die zonder veel omhaal het afschaffen van het budget voor ontwikkelingssamenwerking propageerde;
- In februari 2009 zag het boek *Dead Aid* van de Zambiaanse econome Dambisa Moyo het licht, waarin zij stelde dat ontwikkelingshulp vooral bijdraagt aan de afhankelijkheid van ontwikkelingslanden;
- In 2009 werd het boek *Een sector onder vuur, ontwikkelingssamenwerkingsorganisaties en hun strategieën in een veranderende wereld*, gepubliceerd waarin onder meer wordt geconstateerd dat het huidige paradigma* voor ontwikkelingssamenwerking niet langer voldoet;

*Een paradigma is een samenhangend stelsel van modellen en theorieën die een denkkader vormen waarbinnen de 'werkelijkheid' geanalyseerd en beschreven wordt.

- In januari 2010 bracht de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid het advies *Minder pretentie, meer ambitie: ontwikkelingshulp die verschil maakt*, uit, dat onder meer voorstelt om het begrip ontwikkelingssamenwerking af te schaffen.
- In de Tweede Kamer, de media en in de diverse debatcentra ontstak een heftig debat over het nut en de effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking in de huidige vorm en de keuzes voor de toekomst die op dit terrein gemaakt moeten worden.

De vele tegenstrijdigheden uit onze eerste interviewronde en de heftigheid van het publieke debat waren voor ons aanleiding om ons meer in de context van de huidige ontwikkelings-samenwerking te verdiepen en in aanvulling op de eerste serie interviews een literatuur-studie, een internetstudie, een tweede serie van ruim twintig interviews en een tweede expertmeeting te houden.

Daarbij stelden we ons de volgende drie hoofdvragen:

- Wat zijn de hoofdkenmerken van ontwikkelingssamenwerking, zoals die nu georganiseerd is?
- Welke vormen kan deze ontwikkelingssamenwerking aannemen en hoe ziet de relatie tussen burgers en beleidsmakers op landelijk en Europees niveau eruit op dit vlak?
- Wat is er nodig om nieuwe vormen van betrokkenheid te ontwikkelen?

Een discussie over ons zelf

In de zoektocht hebben we samen met de geïnterviewden en de deelnemers aan de expert-meetings geprobeerd te achterhalen welke denkbeelden, gegevens en gevoelens richting-gevend zullen zijn voor de toekomst van ontwikkelingssamenwerking en wat dit betekent voor de betrokkenheid van individuele burgers bij dit onderwerp.

We kwamen daarbij tot de ontdekking dat er veel meer aan de hand is dan op het eerste gezicht lijkt. Alles wijst erop dat het oude paradigma, waarin veel nadruk wordt gelegd op plannen, doelen en effectmetingen en waarin de relatie gever-ontvanger centraal staat, niet meer voldoet, maar dat er nog weinig zicht is op fundamentele veranderingen. Het huidige debat over ontwikkelingssamenwerking lijkt vooral over ons zelf als Nederlanders te gaan. Over onze worsteling met onze plaats in de wereld, met de vraag hoe en door wie maatschappelijke vraagstukken in een geïndividualiseerde wereld opgepakt worden en met de vraag hoe je in een globaliserende wereld individuele strevingen met elkaar verbindt. In dit verslag geven wij weer wat wij hierover aan beelden, uitspraken en visies tijdens onze zoektocht zijn tegengekomen.

Inventarisatie van denkbeelden

De zoektocht is geen wetenschappelijke studie geweest en we hebben ook niet de pretentie om een overzicht te geven van alle onderwerpen, vraagstukken en dilemma's die zich op het terrein van ontwikkelingssamenwerking voordoen of de inhoud van een nieuw paradigma te kunnen aanreiken. Wel menen we op grond van de gesprekken en de literatuurstudie een aantal basisbegrippen voor het toekomstig denken over ontwikkelingssamenwerking en de betrokkenheid van burgers daarbij, te kunnen aanreiken.

Hier en daar citeren we uit de interviews en een aantal internet documenten. We hebben er voor gekozen om deze citaten anoniem te laten, om daarmee de kracht van de denkbeelden en argumenten zo veel mogelijk tot hun recht te laten komen, zonder dat de spreker automatisch in een bepaalde hoek wordt geplaatst.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 schetsen we de context waarin het huidige debat over ontwikkelingssamenwerking plaatsvindt en geven we de inhoud van dit debat beknopt weer.

In hoofdstuk 3 gaan we nader in op de rollen van de verschillende spelers op het veld van ontwikkelingssamenwerking en op de vraag hoe mensen betrokken kunnen zijn bij dit thema.

In hoofdstuk 4 bespreken we een aantal vraagstukken en dilemma's die samenhangen met het huidige denken over en de huidige praktijk van ontwikkelingssamenwerking.

In hoofdstuk 5 zetten we het oude paradigma tegenover het nieuwe en geven we enkele begrippen waarvan wij menen dat ze richtinggevend voor de toekomst zullen zijn.

De bijlagen geven een overzicht van mensen met wie in het kader van de interviews en de expertmeetings gesproken is en van de publicaties die wij geraadpleegd hebben tijdens onze zoektocht.

2. Ontwikkelings- samenwerking in een veranderende wereld

Zoals we in de Inleiding al aangaven, hebben de veranderingen in het denken over ontwikkelingssamenwerking alles te maken met de snelle technologische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen van deze tijd. Zonder dat we precies kunnen duiden welke nieuwe patronen zich zullen vormen, voelen we aan alles dat grote veranderingen op komst zijn. In dit hoofdstuk schetsen we op hoofdlijnen een aantal ontwikkelingen die van betekenis zijn om te begrijpen in welke context het debat over ontwikkelingssamenwerking zich afspeelt.

Globalisering en internet

Het lijkt er soms op dat globalisering iets van de laatste jaren is, maar in wezen is de toenemende verwevenheid van economieën en samenlevingen in verschillende werelddelen, een proces dat al heel lang gaande is. Er zijn verschillende factoren te benoemen die maken dat de globalisering thans versneld plaatsvindt.

Een eerste belangrijke factor is de ontwikkeling van ICT-technologie die het mogelijk maakt om steeds sneller en goedkoper te communiceren met mensen, organisaties en bedrijven in alle delen van de wereld. Informatie over nieuwe ontwikkelingen verspreidt zich razendsnel en onbekende spelers kunnen opeens in het middelpunt van de belangstelling staan, doordat ze via kanalen als YouTube bekend worden. Iedereen lijkt een popster te kunnen worden, en kleine ondernemingen kunnen, als ze het slim aanpakken, wereldwijde afzetmarkten creëren. Het dataverkeer tussen bedrijven en binnen internationale bedrijven is ongekend groot en biedt tal van nieuwe mogelijkheden tot productontwikkeling en nieuwe vormen van arbeidsdeling.

Een tweede factor is het steeds goedkoper worden van vliegtickets. Door de toegenomen concurrentie in de luchtvaartindustrie zijn vliegtrips voor velen betaalbaar geworden. Dit heeft tot gevolg dat toeristen meer dan vroeger in aanraking komen met andere culturen en andere mensen en dat steeds meer mensen in ontwikkelingslanden besluiten om te kijken of zij niet beter elders een bestaan kunnen opbouwen. De gelden die migranten naar de landen van herkomst sturen zijn van wezenlijke betekenis voor de ontwikkeling van de samenleving daar. In tegenstelling tot vroeger is migratie steeds minder vaak een keuze voor het leven en ontstaan er allerlei nieuwe vormen van transnationale netwerken van mensen die zich met meerdere plekken in de wereld verbonden weten.

De globalisering schudt de bestaande verhoudingen in de economische wereldorde door elkaar. Landen als China, India en Brazilië profiteren van de wereldwijde economische ontwikkelingen en groeien, al dan niet met ontwikkelingshulp, uit tot nieuwe economische grootmachten. Er kan niet langer gesproken worden van een eerste, tweede en derde wereld. Er is eerder sprake van een wereldeconomie met daarbinnen verschillende soorten en tempo's van ontwikkeling en van onderlinge afhankelijkheden tussen en binnen bepaalde regio's. De snelle economische groei en het ongebreidelde gebruik van grondstoffen brengen nieuwe vraagstukken als klimaatverandering, nieuwe epidemieën en voedselschaarste met zich mee, die al lang niet meer op lokale of nationale schaal zijn aan te pakken.

Gefragmenteerde besluitvorming

Het ingewikkelde aan dit proces van globalisering is dat de maatschappelijke en politieke structuren niet meer aansluiten bij de snelle technologische en economische ontwikkelingen. Hierdoor vindt de besluitvorming over te bevorderen ontwikkelingen en te nemen maatregelen zeer gefragmenteerd plaats. Er is geen wereldregering die een beleid uitzet en keuzes maakt, het is veel meer een opstelsom van afzonderlijke en vaak tegengestelde beslissingen en keuzes van bedrijven, nationale staten, steden, non-gouvernementele organisaties en individuele mensen die de richting van de ontwikkelingen bepaalt. Internationale VN conferenties over ontwikkelingssamenwerking en klimaatverandering worden door velen als machteloze vergaderingen gezien, die wel mooie doelstellingen formuleren, maar nauwelijks instrumentarium hebben om die doelstellingen te realiseren. In West-Europa wordt, ondanks conservatieve reacties van mensen die de globalisering

als een bedreiging ervaren, de noodzaak gevoeld om de Europese Unie meer beleids- en handelingsruimte te geven. Dit lijkt de enige manier om nog enige invloed te hebben op mondiale processen. Voor burgers zijn er echter nauwelijks mogelijkheden om hierbij betrokken te zijn. De betrokkenheid van mensen manifesteert zich eerder op lokaal niveau, het niveau waarop zij initiatieven kunnen nemen. De grote steden in de verschillende delen van de wereld, ontwikkelen zich door hun schaal en door de wisselende bevolkingssamenstelling, steeds meer tot creatieve centra waar nieuwe trends beginnen die razendsnel hun weg naar andere werelddelen vinden.

De voortgaande globalisering biedt mensen aan de ene kant de mogelijkheid om volop in contact te staan met anderen en op grond van eigen keuzes informatie te verzamelen, standpunten in te nemen, coalities te vormen en initiatieven te ontplooien. Aan de andere kant worden zij geconfronteerd met het feit dat belangrijke beslissingen steeds vaker buiten hun gezichtsveld worden genomen door organen waar zij geen invloed op hebben.

Verskillende manieren van reageren

Uit de door BMP gevoerde gesprekken komt naar voren dat individuele mensen hierop verschillend reageren en dat de manier waarop ze dat doen van invloed is op hun denken over ontwikkelingssamenwerking. Er is een groep die de nieuwe ontwikkelingen als vanzelfsprekend omarmt en volop gebruik maakt van de mogelijkheden van internet en mobiele telefonie om nieuwe informatie op te doen, nieuwe betrekkingen met anderen aan te gaan en zich als individu gemakkelijk over de wereldbol te bewegen. Dit zijn mensen die er voor openstaan om door middel van projecten en kleine ondernemingen de ontwikkeling van mensen in andere landen te steunen en die zichzelf in die relatie verder willen ontwikkelen en ontplooien.

Een tweede groep sluit zich, vanuit het idee dat je er toch geen invloed op hebt, juist af van de nieuwe ontwikkelingen die als bedreigend worden ervaren. Deze mensen trekken zich terug op de eigen groep en op bekende culturele normen en sociale patronen. Ze maken wel gebruik van internet en dergelijke, maar doen dat vooral om gelijkgestemden te ontmoeten en de eigen waarden en normen bevestigd te zien. Deze mensen vinden vaak dat het beter is om het overheidsbudget voor ontwikkelingshulp, waarvan nauwelijks is na te gaan waartoe het bijdraagt, te besteden aan de noden van mensen in Nederland en liefst aan de noden binnen de eigen groep. Een derde groep richt zich vooral op het ontwikkelen van eigen organisatorische verbanden en netwerken, waarin zij zich dagelijks tot mensen in hun omgeving kunnen verhouden. Deze organisatorische kaders en netwerken kunnen als basis dienen om nieuwe relaties en contacten met mensen in andere gebieden aan te gaan, die zich min of meer met dezelfde thema's en onderwerpen bezighouden.

Mensen uit alle drie de groepen geven aan dat zij zich niet meer herkennen in de oude beelden en de structuren waarlangs ontwikkelingssamenwerking wordt uitgevoerd. Zij zijn op zoek naar nieuwe relaties tussen mensen in het Noorden en het Zuiden, waarbij de automatisen in de relatie van geveer en ontvanger doorbroken worden en er ruimte is voor

nieuwe maakprocessen. Migranten en vluchtelingen leveren een eigen bijdrage aan het doorbreken van de bestaande stereotypen op dit gebied. Zij nemen binnen transnationale netwerken, initiatieven om door middel van projecten, microkredieten, investeringen en handelsrelaties, bij te dragen aan de ontwikkeling van de regio's waar zij vandaan komen. Daarnaast kiest een aantal personen uit deze gemeenschappen er voor om de eigen kennis, ervaring en netwerken te gebruiken om een brugfunctie te vervullen tussen verschillende landen en culturen.

Nederlandse ontwikkelingssamenwerking

Nederland heeft een lange traditie op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en heeft in internationale verbanden lange tijd als gidsland op dit onderwerp gefungeerd. Zoals bij veel organisaties en instituties ligt de basis van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking in de verzuilde samenleving, waar particuliere en kerkelijke organisaties zich inzetten voor missie, zending en hulp aan arme landen. De Nederlandse regering besluit in 1949 voor het eerst om geld aan ontwikkelingshulp te besteden. Deze keuze heeft alles te maken met de dekolonisatie van Indonesië. In 1965 krijgt Nederland een aparte minister voor ontwikkelingssamenwerking, die als minister zonder portefeuille onder het Ministerie van Buitenlandse Zaken valt. In 2007 besteedde de Nederlandse overheid 4,6 miljard euro aan ontwikkelingssamenwerking. Daarmee is Nederland een van de weinige ontwikkelde landen die de internationaal gemaakte afspraak om 0,7% van het bruto nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp te besteden nakomt. Het geld van de overheid wordt via verschillende kanalen besteed. 40% gaat naar regeringen van landen waarmee Nederland een op zich zelf staande betrekking heeft. 31% gaat naar internationale organisaties als Unicef en UNDP. 23% gaat naar non-gouvernementele Nederlandse ontwikkelingsorganisaties die ook wel medefinancieringsorganisaties worden genoemd. En 6% gaat naar het bedrijfsleven. Daarnaast is er nog een groter wordend aantal particuliere organisaties en initiatieven die zelf geld inzamelen en besteden en zijn er de gelden die migranten overmaken naar hun landen van herkomst. De overmakingsgelden van migranten uit Nederland bedroegen in 2006 6,7 miljard euro. Hoewel de doelen van het ontwikkelingsbeleid om de zoveel jaar veranderen, kan de kern van het beleid worden omschreven als het bijdragen aan de ontwikkeling van minder ontwikkelde landen, om daarmee tot een rechtvaardiger verdeling van welvaart te komen. Sedert 2000 zijn de internationaal geformuleerde Millenniumdoelen richtinggevend geweest voor het beleid. Deze richten zich op het in vijftien jaar tijd drastisch terugbrengen van extreme armoede, honger, moeder- en kindsterfte en de massale uitval door malaria en aids.

Europa

Nederland is ook in Europees verband een van de belangrijkste spelers op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Andere grotere donorlanden zijn Noorwegen, Zweden, Luxemburg en Denemarken. Naast het beleid van afzonderlijke lidstaten kent de Europese Commissie een gemeenschappelijke agenda voor ontwikkelingshulp. Voor de periode 2008 tot 2013 stelt de Commissie 22,7 miljard ter beschikking voor Afrika, de Caraïben en de

Stille Oceaan. Daarnaast is er voor de periode 2007 tot 2013 een bedrag van 17 miljard voor Europees ontwikkelingsbeleid. Ook het Europees beleid is zoveel mogelijk gekoppeld aan de Millenniumdoelen.

Streng keurslijf

Het is kenmerkend voor de Nederlandse situatie, dat naast de overheid, organisaties uit het zogenoemde maatschappelijk middenveld, altijd een belangrijke rol hebben gespeeld in de uitvoering van het ontwikkelingsbeleid. Soms begonnen als missie- en zendingsorganisaties heeft een toenemend aantal organisaties in de loop der jaren de status van medefinancieringsorganisatie (MFO) veroverd. De meest bekende MFO's zijn Oxfam Novib, Cordaid, Hivos en ICCO. De MFO's zijn uitgegroeid tot professionele organisaties die in tal van landen kleinere en grotere ontwikkelingsprojecten uitvoeren. De laatste jaren is het aantal MFO's sterk uitgebreid en heeft ook een enkele migrantenorganisatie deze status gekregen. Hoewel de medefinancieringsorganisaties voortkomen uit particulier initiatief, maken ze inhoudelijke afspraken met de overheid. Naast inhoudelijke afstemming, zorgt het stelsel van medefinanciering er voor dat het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking ook op het niveau van uitvoering een stevige greep houdt op de praktijk van deze organisaties. Organisaties die een beroep doen op gelden uit het ontwikkelingsbudget krijgen te maken met een strak keurslijf aan regels en voorschriften over de input, de output en de outcome van projecten.

Het aandeel van het overheidsgeld in de begrotingen van de MFO's verschilt per organisatie. Zij ontvangen ook veel giften van particulieren en bedrijven. Minister Koenders heeft recentelijk ingezet op het terugdringen van het aantal organisaties dat geld krijgt uit het ontwikkelingsbudget en scheppen van ruimte voor nieuwe initiatieven van particulieren en migranten. De grotere MFO's zijn coalities aangegaan met andere spelers op het veld, om zo gezamenlijk mee te dingen naar de nieuwe ronde gelden.

Naast de MFO's is er nog een hele groep ontwikkelingsorganisaties die voornamelijk met particuliere gelden werken. Dit zijn deels geloofsgebonden organisaties als Red een Kind, en Nederlandse afdelingen van grote onafhankelijke internationale organisaties als Artsen zonder Grenzen.

De laatste jaren is er sprake van een grote toename van wat men particuliere initiatieven is gaan noemen. Dat zijn kleinschalige ontwikkelingsprojecten, vaak gestart door twee of drie mensen, die zich richten op het bouwen van een school in een bepaald dorp, het opzetten van een weeshuis, het aanleggen van riolering en dergelijke. De schattingen over het aantal particuliere initiatieven lopen uiteen van 6.000 tot 40.000. Zij werven hun geld meestal in hun eigen omgeving van familie, vrienden, collega's, werkgevers etc. Hoewel er altijd wel een discussie is geweest over geld "dat aan de strijkstok blijft hangen" (te veel geld dat naar de overheadkosten van ontwikkelingsorganisaties gaat) en de verschillende beleidstheorieën en kaders binnen de sector elkaar snel opvolgen, is er publiekelijk in

de afgelopen decennia weinig twijfel geweest over de noodzaak en het nut van ontwikkelingssamenwerking. De regering en de ontwikkelingsorganisaties hebben zich vele jaren kunnen beroepen op een mengsel van morele argumenten en argumenten van collectief eigen belang om de 0,7% norm veilig te stellen. Er lijken echter steeds meer barsten te komen in het eens zo stevige bolwerk van ontwikkelingssamenwerking. Er is zowel van maatschappelijke, wetenschappelijke en politieke zijde veel kritiek op de manier waarop ontwikkelingssamenwerking wordt georganiseerd en de beeldvorming daaromheen. Ook mensen die vanuit moreel besef trouw geld overmaken aan organisaties als de NOVIB en Cordaid twijfelen steeds openlijker aan het nut van ontwikkelingssamenwerking.

Draagvlakdiscussie

Vanaf 1970 is, onder meer via de Nederlandse Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (NCDO) veel aandacht besteed aan het ontwikkelen en in standhouden van een maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Burgers worden op diverse manieren voorgelicht en geïnformeerd over en betrokken bij de doelstellingen en de praktijken van ontwikkelingshulp. Doel van de draagvlakontwikkeling is vooral het veiligstellen van de 0,7% norm en het aanmoedigen van mensen om geld te geven voor het werk van de verschillende ontwikkelingsorganisaties. In veel artikelen en ook in de door ons gehouden interviews wordt vaak opgemerkt dat het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking onder Nederlanders, hoewel dit wel iets afneemt, nog steeds erg groot is.

Een probleem in de draagvlakdiscussie is echter dat niet duidelijk is waar deze over gaat. Gaat het nu om draagvlak voor het beleid, voor de uitvoeringspraktijken van de ontwikkelingsorganisaties, voor de achterliggende motieven of voor de doelstellingen? Mensen die stellen dat het draagvlak nog steeds groot is, doelen vooral op het percentage mensen dat aangeeft dat zij het op grond van morele principes belangrijk vinden om mensen in andere landen die minder mogelijkheden en minder kansen hebben, te steunen. Dit betekent echter niet automatisch dat er daarmee ook draagvlak is voor het beleid of het werk van de ontwikkelingsorganisaties. Uit onze zoektocht blijkt dat veel, ook hoogopgeleide geïnterviewden, het gevoel hebben dat ze niet echt weten waar het bij ontwikkelingssamenwerking over gaat. Zij ervaren het beleidsterrein als zeer gefragmenteerd en moeilijk toegankelijk. Voor jongeren geldt dat in nog sterkere mate. Er zijn veel jongeren die via stages en vrijwilligerswerk graag iets willen doen met en voor jongeren in andere landen, maar het debat over ontwikkelingssamenwerking volstrekt niet volgen.

“Voor jongeren is het debat over ontwikkelingssamenwerking moeilijk te volgen. Ze hebben de neiging om alles kritiekloos over nemen, omdat het zo’n vreselijk ingewikkeld veld is.”

Zo kan het gebeuren dat er wel veel draagvlak is voor het idee van ontwikkelingssamenwerking, maar steeds minder voor het huidige beleid van overheid en ontwikkelingsorganisaties.

Veel kritiek

In de interviews en de expertmeetings wordt door iedereen erkend dat de context voor ontwikkelings samenwerking drastisch is veranderd en dat aan dit proces van verandering voorlopig nog geen einde komt. Vrijwel alle mensen die wij gesproken hebben vinden dat de grotere ontwikkelingsorganisaties en de overheid deze veranderingen te laat onderkend hebben en erg lang zijn blijven volharden in het uitzenden van morele boodschappen over wat goed is, over de plicht van Nederland om vast te houden aan de 0,7% norm en over de gunstige effecten van afzonderlijke projecten. Zij uiten veel kritiek op het huidige ontwikkelingsbeleid en de manier waarop dit wordt uitgevoerd.

Deze kritiek richt zich op de volgende punten:

- De gefragmenteerdheid van het terrein van ontwikkelings samenwerking waar sprake is van duizenden projecten in honderden landen en waar iedere poging om structureel samen te werken lijkt te mislukken.
- Het gesloten karakter van de ontwikkelingsorganisaties, die zich tot een heuse hulpverleningsindustrie ontwikkeld hebben met een eigen vakjargon, en die weinig open staan voor andersdenkenden.
- De effectiviteit van de geboden hulp. Er zijn talloze verhalen over mislukte projecten, of onvoorziene maatschappelijke effecten van projecten die op zich in hun opzet geslaagd zijn.
- De schaal van de hulp en de vraag of de ontwikkelingswerkers wel deskundig genoeg zijn en op welk vlak ze eigenlijk deskundig moeten zijn.
- De donorgestuurdheid van de hulp. Ondanks mooie frases die de indruk wekken dat de mensen in ontwikkelingslanden zelf aan het stuur staan van de ontwikkelingen blijkt het merendeel van de gesprekspartners ervan overtuigd de keuzes welke hulp wordt gegeven, en aan wie die wordt gegeven en met het oog waarop, vooral door de donors worden gemaakt.
- De paternalistische houding van bepaalde ontwikkelingswerkers en sommige particuliere initiatieven.
- Het ontstaan van donorafhankelijkheid bij bepaalde regeringen en ngo's in de landen die hulp ontvangen.

De afgelopen periode zijn er diverse publicaties verschenen die pogen om de stand van zaken wat betreft ontwikkelings samenwerking op te maken en een beeld van de toekomst te schetsen. In 2007 verscheen het boek *Hulp, waarom ontwikkelingshulp moet, groeit en verandert* van Ralf Bodelier en Mirjam Vossen. Deze auteurs betogen dat de meeste ontwikkelingshulp wel degelijk succesvol is, succesvoller althans dan bijvoorbeeld bedrijfsfusies, waarvan ruim zeventig procent mislukt. "Uit onderzoek blijkt dat op het terrein van ontwikkelingshulp ruim zeventig procent van de projecten gericht op armoedebestrijding, zijn doelstellingen haalt." Bodelier en Vossen noemen het succes van ontwikkelings samenwerking zelfs een goed bewaard geheim. Aan de andere kant laten de auteurs zien dat slechts een heel beperkt deel van de internationale ontwikkelingshulp bij de sectoren onderwijs en gezondheidszorg terecht komt, sectoren die vanuit een oogpunt van armoedebestrijding

erg belangrijk zijn en dat er van ownership - sturing van ontwikkelingen door de mensen die het aangaat zelf - van ontwikkelingslanden in de praktijk weinig sprake is. Ze laten zien dat veel van de kritiek op ontwikkelingshulp gebaseerd is op broodjeaapverhalen en schetsen een aantal belangrijke dilemma's die samenhangen met de macro-economische invulling van ontwikkelingsamenwerking, de verenging van ontwikkelingshulp tot armoedebestrijding en de vervlechting van vredesmissies en ontwikkelingswerk. In hun boek spreken ze consequent over ontwikkelingshulp in plaats van ontwikkelingsamenwerking, omdat dat woord samenwerking in dit verband volgens hen een verhullende term is. Hoewel de auteurs vraagtekens plaatsen bij verschillende facetten van de bestaande ontwikkelingshulp, zijn ze, op grond van morele overwegingen en praktische ervaringen overtuigd van het belang hiervan voor de toekomst.

In 2009 verschijnt het boek *Een sector onder vuur, Ontwikkelingssamenwerkingsorganisaties en hun strategieën in een veranderende wereld* van Marieke de Wal. Deze auteur die werkzaam is als consultant bij Berenschot, constateert dat het geloof in ontwikkelingsamenwerking als een alomvattend antwoord op de armoedeproblematiek in de wereld afbrokkelt. Het dominante paradigma waarin doelrationaliteit een belangrijke plaats inneemt, is toe aan herziening. "Ontwikkelingssamenwerking is geen lineaire relatie tussen input (middelen) en output (resultaat) of outcome (effect) die eenduidig is vast te stellen. Ontwikkelingssamenwerking is geen doel op zich, maar is dat wel bijna geworden. Om de toekomst tegemoet te treden is een heroriëntatie op het waardensysteem waarop ontwikkelingsamenwerking is gebaseerd noodzakelijk, omdat ook de oude waarden van gelijkheid, solidariteit en medeverantwoordelijkheid onder druk staan. Aan de hand van casebeschrijvingen van uiteenlopende typen ontwikkelingsorganisaties schets zij een beeld hoe deze organisaties thans omgaan met strategische vragen. Op basis hiervan geeft zij een aantal wegen aan hoe ontwikkelingsorganisaties meer lange termijn en toekomstgerichte strategieën kunnen ontwikkelen. De vraag wat de inhoud van het nieuwe paradigma zal zijn wordt in dit boek niet echt beantwoord.

In januari 2010 brengt de WRR het advies *Minder pretentie meer ambitie: ontwikkelingshulp die verschil maakt* uit. Dit rapport biedt een zeer gedegen overzichtstudie van de vele facetten van ontwikkelingshulp, de vigerende theorieën op dit terrein, de successen, de mislukkingen en de vele dilemma's waar overheden en ontwikkelingsorganisaties mee worstelen. In het rapport constateren de auteurs dat het denken over ontwikkelingsamenwerking de afgelopen decennia sterk gedomineerd is door marco-economische theorieën, die vaak leiden tot de gedachte dat er universele oplossingen zijn voor de ontwikkelingsproblematiek van zeer uiteenlopende landen en regio's. Volgens het WRR rapport is er geen beleidsterrein waar de paradigma's elkaar zo snel afwisselen als dat van ontwikkelingsamenwerking. De Millenniumdoelen, die aanvankelijk bedoeld waren als een kader voor het maken van internationale afspraken, hebben zich ontwikkeld tot een kader waarlangs de prestaties van afzonderlijke landen en organisaties worden gemeten.

Het is opvallend dat er voor het bereiken van deze doelen, eigenlijk geen instrumentarium wordt aangereikt, constateert de WRR. De Raad kritiseert de verenging van ontwikkelingsbeleid tot armoedebestrijding en benadrukt dat de term ownership, een meer centrale plaats in het beleid moet krijgen.

In haar aanbevelingen concentreert de Raad zich op het beleid van de Nederlandse overheid. Geconcludeerd wordt dat dit te gefragmenteerd en te versnipperd is, zowel qua projecten en doelen als qua betrokken organisaties. De vele aanzetten die in het analysedeel van het rapport gedaan worden om tot een nieuw samenhangend beeld van de inhoud van ontwikkelingsamenwerking te komen en op een andere manier om te gaan met de vraag naar betrokkenheid van individuen daar en hier, zijn in de aanbevelingen niet echt terug te vinden. Verbetering van het bestaande beleid blijft de hoofdzaak.

Volgens de WRR zou de ontwikkelingshulp professioneler georganiseerd moeten worden. Ook moet hulp meer bijdragen aan het zelfredzaam maken van landen en individuen en duidelijker gericht zijn op ontwikkeling. In het verleden is teveel aandacht gegaan naar onderwijs- en gezondheidssectoren en te weinig naar productieve sectoren als landbouw en infrastructuur.

Het ontwikkelingsbeleid zou zich niet moeten beperken tot klassieke hulp, maar zich duidelijker moeten richten op grote mondiale vragen. In een wereld waarin kwesties zoals veiligheid, migratie en klimaat steeds meer om een mondiaal antwoord vragen, is het helpen van landen die achterblijven ook steeds meer in ons eigen belang.

Een belangrijke les die we volgens de WRR uit 60 jaar ontwikkelingshulp moeten trekken, is dat we bescheiden moeten zijn. Ontwikkeling is maar in zeer beperkte mate afhankelijk van ontwikkelingshulp. Buitenlandse investeringen en remittances (het geld dat migranten naar huis terugzenden) zijn voor de meeste ontwikkelingslanden grotere geldstromen dan hulp.

Om de effectiviteit van hulp te vergroten, moet de Nederlandse overheid zich volgens de WRR concentreren op tien landen (in plaats van de huidige veertig) en daarmee een langdurig samenwerkingsverband aangaan. Daarbij dient Nederland zich te richten op onderwerpen waar het internationaal gezien in uitblinkt en toegevoegde waarde heeft, zoals landbouw en water.

Dat vereist volgens de WRR een aparte organisatie naar het voorbeeld van de Amerikaanse USAID of het Britse UKAID, die bijvoorbeeld NLAID zou kunnen heten. In de nieuwe ontwikkelingsorganisatie zouden de hulpactiviteiten niet langer behoren tot het takenpakket van roulerende diplomaten maar door vakdeskundigen worden verricht.

Weinig aanzetten tot nieuw paradigma

De gesprekken en de literatuurstudie laten zien dat er veel kritiek is op de huidige manier van ontwikkelings samenwerking bedrijven en dat er de nodige overeenstemming is in waar die kritiek over gaat. Alleen de noodhulp staat min of meer buiten de discussie. De politieke criticasters van VVD en PVV ondervinden in wezen veel steun van de sector zelf. Toch is het merendeel van de geïnterviewden niet geneigd om ontwikkelingshulp direct af te schaffen. Men beseft dat er grote behoefte is aan een nieuw paradigma, waarin op een andere manier wordt omgegaan met vragen als:

- Wat is ontwikkeling en wie gaat daarover?
- Wat betekent het om individu te zijn in een globaliserende wereld?
- Welke waarden zijn belangrijk?

In de zoektocht zijn we nog weinig echte aanzetten tot de vorming van een nieuw paradigma tegengekomen. De recente adviezen en voorstellen richten zich vooral op de strategische keuzes die organisaties en overheden kunnen en moeten maken om uit de huidige impasse te komen en de toekomst van ontwikkelingshulp veilig te stellen. Daarmee blijft ook de vraag hoe individuele mensen, hier en daar, betrokken kunnen zijn, voorlopig onbeantwoord. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op de beelden van een aantal belang-rijke spelers op het terrein van ontwikkelings samenwerking en de mogelijkheden die zij bieden aan mensen om hun betrokkenheid vorm te geven.

Er is een hele beweging van mensen die zeggen ik wil niet van een afstand mee doen, maar ik wil dichtbij zijn , ik wil me er mee kunnen bemoeien. Er zijn steeds meer mensen die op persoonlijk niveau contact willen.

Wat mijn persoonlijke motivatie betreft, als je op de leeftijd van 25, 30 jaar naar Nederland komt, dan is de kans klein dat je helemaal een Nederlander wordt. De verbondenheid met je land blijft. Ethiopië zit altijd in me, van jongs af aan. Het is een deel van me zelf. Van jongs af aan ben ik ook een man van organisaties. Als ik problemen zie wil ik ze oplossen, het leveren van een bijdrage zit in mij. Je moet niet wegrennen, problemen zijn er om op te lossen (...)

Als ik hier in Nederland ben dan bekijk ik alles, de technologie, de tv alles altijd met de vraag: Wat betekent dat voor Ethiopië? En het is niet alleen zo dat ik zelf altijd alles door die bril bekijk, de omgeving vraagt ook altijd, hoe zit dat bij jullie? Je bent altijd ambassadeur van het land. Ik word altijd aangesproken op mijn Ethiopiër zijn, in de migrantenbeweging, maar ook bij de NCDO toen ik daar werkte, als er een aanvraag was van een Ethiopiër die niet helemaal paste, dan kwam men bij mij. Die vragen moet je benutten. Je moet proberen je ambassadeurschap een beetje vorm te geven door

projecten op te zetten, relaties te ontwikkelen, dat soort dingen. Ook uit Ethiopië krijg ik altijd vragen. Vragen om hulp, mensen die met ideeën bij je komen (...)

In Ethiopië ben ik een belangrijke schakel. Andersom werkt dat niet zo. Mijn rol als migrant in Nederland is beperkt. Als ik er niet ben, maakt het niet zo veel uit, maar andersom, ben ik onmisbaar. Er zijn natuurlijk wel dingen waar ik me mee bezighoud hier. Verjongen van de achterban van ontwikkelingssamenwerking bijvoorbeeld. Maar in Nederland moet je concurreren, moet je vechten. In Ethiopië heb je status. Ik ben nu een hele belangrijke schakel voor de Ethiopische wielersport. Ik weet niets van wielrennen, maar ik heb ze wel in contact kunnen brengen met een stichting die gelieerd is aan de Nederlandse wielerbond. Zo vervul ik telkens weer een brugfunctie. De Nederlanders met expertise willen heel graag iets met het Ethiopische wielrennen.

Kijk ik weet wat Nederlanders willen, waar hun zorgen liggen, de Nederlandse cultuur is mij bekend, is mij eigen geworden. In Ethiopië is dat hetzelfde. Als ik er niet ben loopt de communicatie anders, dan bestaat er angst voor die andere cultuur. (...)

Ik weet bijna zeker dat heel veel Nederlandse instellingen en bedrijven, als je het op een goede manier presenteert, heel graag iets bij willen dragen aan bestrijding van de armoede. Veel mensen willen echt betrokken zijn, maar persoonlijk is het moeilijk te organiseren. Het antwoord dat mensen kunnen geven op de vraag 'hoe kan ik persoonlijk bijdragen' is vaak niet voldoende. Internet gaat steeds meer een rol spelen, je kan nu bijdragen aan projecten die je zelf uitkiest. Dat is al een stap verder dan alleen geld geven. Echt er is geen onverschilligheid. Mensen in Nederland zijn zo ontwikkeld, zo geïnformeerd, je krijgt heel veel gehoor. Het grootste probleem is de vorm: Hoe organiseer je de betrokkenheid.

Natuurlijk weet ik dat er mensen zijn die zeggen dat je de structurele problemen niet oplost door middel van kleine sociale projecten. Maar als ik in staat ben om één blind kind naar school te laten gaan en als dat kind dan zelf een toekomst kan opbouwen, dan vind ik dat leuk, dan ben ik blij. Mensen willen op dat niveau tevreden zijn. We hebben een speelveldje voor dove kinderen gemaakt, daar komen 50 kinderen met elkaar spelen. En daar vloeit weer van alles uit voort. Als je doven of blinden of prostituees een kans biedt, dan is dat een druppel in de oceaan, maar het maakt wel verschil. Ik heb geen antwoord voor al die mensen die zo kritisch zijn over ontwikkelingssamenwerking. Ik kan wel laten zien wat voor verschil het kleine maakt. Op dat niveau moet het vertrouwen er zijn en op dat niveau kan ik het waarmaken.

Een man die ruim vijfentwintig jaar geleden uit Ethiopië is gevlucht

3. Mogelijkheden tot betrokkenheid

In het vorige hoofdstuk hebben we het debat over ontwikkelingssamenwerking in zijn actuele context geplaatst.

We hebben geconstateerd dat er veel kritiek is op de huidige manier van werken en dat er behoefte is aan een nieuw richtinggevend paradigma.

In dit hoofdstuk geven we de beelden weer die wij zijn tegengekomen over de verschillende organisaties die zich met ontwikkelingssamenwerking bezighouden en kijken we welke mogelijkheden zij aan individuele mensen en groepen bieden om betrokken te zijn.

Achtereenvolgend komen aan de orde:

- De overheid
- De medefinancieringsorganisaties en andere grotere particuliere organisaties
 - De vakbeweging
 - Het bedrijfsleven
- De kleinere particuliere initiatieven
 - De initiatieven van migranten

Overheid

Het beleid van de Nederlandse overheid is in hoofdstuk 2 al in grote lijnen aan de orde geweest. Voor de bepaling van de inhoud van dit beleid zijn internationale afspraken en de eigen koers van de diverse ministers in hoge mate bepalend. Het maatschappelijk middenveld is in de vorm van de ontwikkelingsorganisaties altijd nauw betrokken bij de uitvoering en, in mindere mate, bij de ontwikkeling van het beleid. De mogelijkheden van individuele burgers en groepen om betrokken te zijn, zijn altijd beperkt geweest. Minister Koenders heeft hierin bij de start van zijn ministerschap verandering willen brengen. Op 30 juni 2007 organiseerde zijn ministerie een groots evenement, waarin de Nederlandse samenleving werd opgeroepen om te helpen de achterstanden te verminderen door actief mee te werken aan het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen in 2015. Op het voormalig eiland Schokland tekenden bedrijven, organisaties, kennisinstellingen en particulieren het zogenaamde ‘Akkoord van Schokland’ waarin ze concreet aangeven hoe ze zelf of met anderen één of meer Millennium Ontwikkelingsdoelen dichterbij zullen brengen. Zeker 2000 particulieren en 37 bedrijven gingen deze uitdaging aan. Hoewel het Schokland akkoord over de uitvoering van beleid en niet over de ontwikkeling van beleid gaat, creëerde het Akkoord van Schokland voor een kort moment een hernieuwd elan en enthousiasme binnen de ontwikkelingssector. Als de aanbevelingen uit het WRR rapport worden overgenomen bestaat echter de kans dat alle aandacht uitgaat naar het professionaliseren van de ontwikkelingshulp en dat de ruimte voor burgers om hierbij betrokken te zijn weer afneemt. Over de ruimte om betrokken te zijn bij het Europees Ontwikkelingsbeleid kunnen we kort zijn, afgezien van de mogelijkheden die de samenwerkende hulporganisaties hebben om bij de Europese Commissie te lobbyen zijn er geen mogelijkheden voor actieve betrokkenheid van individuele mensen en groepen.

Grotere ontwikkelingsorganisaties

Ook de medefinancieringsorganisaties zijn hiervoor al kort aan de orde geweest. Hoewel de meeste van deze organisaties zelf overtuigd zijn dat zij vele successen boeken en de lokale bevolking van de landen waar zij actief zijn nadrukkelijk betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van projecten, is het beeld in de buitenwereld en ook in de kringen van ontwikkelingssamenwerking zelf, veel negatiever. Het is opvallend dat vrijwel alle geïnterviewden kritiek hebben op de medefinancieringsorganisaties. Sommigen wijten het slechte imago van deze organisaties aan een slecht communicatiebeleid.

“Er is sprake van een grote communicatiekloof tussen de NGO’s en MFO’s en het grote publiek van Nederlandse burgers. Er is veel te weinig kloppende informatie te vinden over het actuele werk van de NGO’s en MFO’s en er is nauwelijks inhoudelijke kennis bij burgers over ontwikkelingssamenwerking in het algemeen.”

Anderen zijn van mening dat er sprake is van fundamentele problemen dan alleen een communicatiekloof. Daarbij gaat het opvallend vaak over de houding van de medefinancieringsorganisaties. Zij worden gezien als donorgestuurde organisaties, die een houding hebben van *“wij weten wat goed is en wat werkt”*.

“Ontwikkelingssamenwerking gaat uit van de eigen manier van werken met een westerse blik, maar zo werkt het in die landen vaak niet. Vanuit het Westen weten we al wat goed is en luisteren daarom al niet meer naar de ander” (Ondernemer in ontwikkelingslanden).

“De dominante rol van de gever maakt de relatie met de ontvanger al tientallen jaren problematisch.”

“Eenzijdige hulpverlening is tekenend voor ontwikkelingssamenwerking in deze tijd.”

“Het klassieke patroon van ‘rijk helpt arm met kapitaal en kennis’ heeft grotendeels afgedaan. Daar zat veel goedbedoeld paternalisme in, maar het impliciete culturele superioriteitsgevoel dat er ook in zat (zit?), heeft ertoe bijgedragen dat er in de ontwikkelings-samenwerking heel wat is misgegaan.”

De oorzaken van dit verschijnsel liggen volgens de gesprekspartners niet alleen in de, vaak onbedoelde, culturele vooringenomenheid van de ontwikkelingsorganisaties, maar ook in het systeem van medefinanciering dat er toe leidt dat er een grote verwevenheid is tussen de overheid en het particulier initiatief en dat maakt dat de politieke wens om te meten en te evalueren om op korte termijn vast te stellen of een bepaald programma werkt, tot in de kleinste vezels van het ontwikkelingswerk is doorgevoerd. Herhaalde malen wordt opgemerkt dat de ontwikkelingssector de meest onderzochte en meest geëvalueerde beleidssector in Nederland is, zonder dat dit overigens leidt tot grote bekendheid bij het publiek over de betekenis van ontwikkelingswerk. De manier van financieren en de grote behoefte om “af te rekenen” op succes, dragen volgens een aantal geïnterviewden bij aan de paternalistische houding van de ontwikkelingsorganisaties.

“De concrete wensen daar worden getoetst aan de programma’s, beleidsmatige prioriteiten en criteria hier.”

Veel van de geïnterviewden vinden dat de bestaande ontwikkelingsorganisaties erg gesloten zijn en de neiging hebben om zich vooral bezig te houden met het vullen van hun eigen orderportefeuille. Door sommigen wordt nadrukkelijk gesproken van het bestaan van een hulpverleningsindustrie met zijn eigen wetten en regels. Dit geldt echter niet voor alle organisaties. De SNV die een aantal jaren een wezenlijke omslag in haar beleid heeft gemaakt en zich in plaats van op het uitzenden van Nederlandse vrijwilligers is gaan concentreren op het ondersteunen van vrijwilligers en hun organisaties in ontwikkelingslanden, wordt diverse malen benoemd als een positieve uitzondering. Ook HIVOS wordt, in iets mindere mate, gezien als een organisatie die in staat is gebleken om de vaste patronen van ontwikkelingssamenwerking te doorbreken, door een interactieve opstelling te kiezen en zich ook op andere thema’s dan armoedebestrijding te richten. Uit de gesprekken komt naar voren dat de sector veel moeite heeft met het reageren op nieuwe initiatieven.

Diverse mensen geven aan tevergeefs te hebben aangeklopt bij een of meerdere medefinancieringsorganisaties voor ondersteuning van een particulier initiatief. Anderen hebben zich bij voorbaat al afgekeerd van de sector, omdat ze het idee hebben dat die hun taal niet spreekt en hun motieven niet begrijpt. Ook migranteninitiatieven worden volgens ingewijden vanuit de sector vaak met enig wantrouwen benaderd. Er wordt vooral benoemd wat er niet goed aan is, in plaats van dat er gekeken wordt waar de motieven van de mensen liggen en wat hun strevingen zijn.

“Migrantengroepen zijn niet altijd een representatieve spreekbuis voor wat actueel in het thuisland speelt, omdat ze zijn blijven hangen bij de ontwikkelingen in de tijd dat ze betrokken zijn.”

De laatste tijd richten de ontwikkelingsorganisaties zich vaker op het ondersteunen en toerusten van particuliere initiatieven. Een organisatie als Wilde Ganzen, die zich van oudsher op de financiering van kleinschalige initiatieven richt, biedt particuliere initiatieven allerlei mogelijkheden om hun kennis en vakbekwaamheid te vergroten. Voor de meeste mensen blijft het doneren van geld echter de enige manier waarop zij betrokken kunnen zijn bij het werk van de grotere ontwikkelingsorganisaties.

Bedrijfsleven

De rol van het bedrijfsleven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is door de verschillende overheden al langer omarmt. Binnen de ontwikkelingssector zelf is deze rol echter lang met wantrouwen bekeken. Ontwikkelingswerk moet gaan over humanitaire motieven, daar past geen winstbejag bij, zo was de redenering. Inmiddels is daarin een verandering gekomen. Veel mensen erkennen dat er wel degelijk een rol voor het bedrijfsleven is weggelegd, mits daarover heldere afspraken worden gemaakt.

Grotere internationale bedrijven melden dat zij in toenemende mate door hun personeel worden aangesproken op hun houding in vraagstukken van armoede, klimaatverandering en good governance. Dertigers en veertigers die bij internationale bedrijven werken, geven aan dat zij verwachten dat hun bedrijf laat zien dat het maatschappelijk verantwoord onderneemt. In het WRR rapport worden vier manieren van maatschappelijk verantwoord ondernemen genoemd, een inactieve, een reactieve, een active-go-it-alone en een pro-actieve benadering. Een inactieve benadering houdt bijvoorbeeld in dat een bedrijf een deel van de winst afstaat voor hulpprojecten. Een active go-it-alone benadering kan betekenen dat een bedrijf een eigen foundation opricht en daarmee actief sociale ontwikkelingen in het eigen werkgebied of elders stimuleert. Een pro-actieve houding betekent dat het bedrijf de sociale doelstellingen in het beleid integreert en bijvoorbeeld zorgdraagt voor sociale voorzieningen in en om de vestigingen in ontwikkelingslanden. De instelling van bedrijven als het om ontwikkelingssamenwerking gaat is naar de mening van onze gesprekspartners een andere dan die van de overheid en de ontwikkelingsorganisaties. Men mijdt ingewikkelde discussies over het aanzwengelen van het debat over ontwikkelingssamenwerking of het ontwikkelen van draagvlak, maar wil werken met concrete praktische doelstellingen.

Om een inhoudelijk kader te hebben sluit een bedrijf als TNT Post bijvoorbeeld, qua doelstellingen aan bij het VN World Food Programme. De doelstellingen van dit programma worden vervolgens vertaald in concrete praktische projecten die aansluiten bij het specialisme en de expertise van TNT: distributie en logistiek. In het kader van deze bewustwording organiseert TNT zogenaamde Field Trips, uitjes voor werknemers naar plekken waar het WFP werkzaam is, zoals bijvoorbeeld in Tanzania.

In de gesprekken merkten wij dat vooral de iets jongere geïnterviewden de rol van het bedrijfsleven als vanzelfsprekend ervaren. Een aantal mensen dat zelf actief is in ontwikkelingslanden, doet dat zelfs bij voorkeur in de vorm van een onderneming, onder meer omdat hiermee vraagstukken van paternalisme en afhankelijkheid makkelijker omzeild kunnen worden.

Verschillende geïnterviewden die bij een groot bedrijf werken, vinden een sociaal beleid belangrijk, maar maken geen onderscheid tussen de sociale taakstelling van hun bedrijf in Nederland of in de rest van de wereld. Het steunen van daklozen in Amsterdam is voor hen van dezelfde orde als het steunen van een project voor straatkinderen in Brazilië.

Er zijn volgens de geïnterviewden steeds meer bedrijven die hun personeel de mogelijkheid bieden om een deel van hun vakantie aan een bepaald project in een ontwikkelingsland te werken. Daarmee lijken bedrijven tot op zekere hoogte in te spelen op de behoeften van individuele werknemers om betrokken te zijn.

Vakbeweging

In de literatuur en de discussies over ontwikkelingssamenwerking komt de rol van de vakbeweging weinig aan de orde. Toch houden de vakorganisaties zich van oudsher bezig met vormen van ontwikkelingssamenwerking. In het verleden werden de relaties met vakorganisaties in andere landen onderhouden vanuit het idee van internationale solidariteit. Zowel vanuit het CNV als vanuit de FNV bestaat een lange traditie in het ondersteunen van de arbeiders- en mensenrechtenstrijd in landen als Indonesië, Zuid-Afrika en Nicaragua. Het ontwikkelingswerk van de vakbeweging wordt voor een belangrijk deel gefinancierd uit het Vakbondsmedefinancieringsprogramma van het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking dat sinds 1975 bestaat. Daarnaast hebben de vakcentrales eigen middelen via bonden en donateurs. Het ontwikkelingswerk van de vakcentrales richt zich onder meer op het deelnemen aan internationale fora over arbeidsrechten en maatschappelijk verantwoord ondernemen, het ondersteunen van campagnes tegen kinderarbeid en het ondersteunen van projecten en andere vakbonden op gebieden als onderwijs en voedselvoorziening. De FNV kent een aparte divisie, FNV Mondiaal genaamd. Het CNV kent het beleidsterrein CNV internationaal. Het lijkt erop dat het werk van de vakcentrales veel minder onder vuur ligt dan dat van andere ontwikkelingsorganisaties. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het internationale werk van de vakbeweging meer als vanzelfsprekend wordt ervaren, omdat het zich in belangrijke mate richt op het werk van vakbonden in andere landen. Hierdoor is er sprake van een meer gelijkwaardige relatie, waarbij de partner in het buitenland over eigen kaders en machtsbronnen

beschikt. In veel landen zijn vakbonden een van de weinige maatschappelijke organisaties die zich actief opstellen tegen corruptie en machtsmisbruik. Beide vakcentrales bieden actieve vakbondsleden diverse mogelijkheden om hun betrokkenheid vorm te geven. Een voorbeeld van vakbondswerk dat in de interviews genoemd werd is het opzetten van een zeer succesvol programma tegen schooluitval in Marokko, door een Marokkaans kaderlid van de FNV die in Nederland in de onderwijssector werkzaam is geweest.

Migranten

Sinds eind jaren negentig zijn er diverse migrantenorganisaties die zich niet alleen richten op verbetering van de positie van migranten in Nederland, maar ook op de ontwikkeling in de landen van herkomst. Zij vervullen een brugfunctie tussen de Nederlandse samenleving en de migrantengemeenschappen hier en initiatieven in de herkomstlanden.

Voorbeelden hiervan zijn het Emcemo en de stichting Dir, die zich respectievelijk richten op Marokko en Ethiopië. Mede onder invloed van deze initiatieven is er meer aandacht gekomen voor de gelden die migranten overmaken en de betekenis van deze gelden voor de ontwikkeling van de regio's waar de migranten oorspronkelijk vandaan komen. De laatste jaren hebben diverse migrantenorganisaties geprobeerd de status van medefinancieringsorganisatie te verkrijgen (bijvoorbeeld: SMS en Seva Network Foundation).

Verschillende geïnterviewden stellen dat de ontwikkelingen binnen de migranten gemeenschappen heel snel gaan en dat het geld dat eerst vooral aan directe familieleden ten goede kwam nu gebruikt wordt om meer op ontwikkeling en ondernemerschap gerichte projecten te financieren, die tot doel hebben de ontvangers economisch zelfstandig te maken. Zij wijzen niet alleen op de gigantische omvang van de geldstromen in de richting van de herkomstlanden, maar ook op het ontstaan van talloze vormen van transnationale netwerken waarin gelden niet alleen van het Noorden naar het Zuiden gaan, maar tegenwoordig ook omgekeerd, bijvoorbeeld om nieuwe migranten een springplank in het Westen te bieden. (Het aandeel van migranten uit Afrika in deze geldstromen is overigens relatief beperkt).

Een groot voordeel van de betrokkenheid van migranten bij ontwikkelingswerk is volgens geïnterviewden dat zij de lokale gemeenschappen veel beter kennen dan ontwikkelingswerkers die vaak van het ene naar het andere land verhuizen en dat zij door hun kennis van de samenleving in bijvoorbeeld Nederland in staat zijn om heel snel relaties te leggen tussen organisaties daar en hier.

“Kennis van beide talen en culturen is belangrijk voor mensen zoals ik. Een broekers-rol. Je zit middenin die sociale processen. Ik kan niet zeggen als het me niet bevalt, dan ga ik wel naar een ander land, bijvoorbeeld Indonesië. Dat doen veel ontwikkelingswerkers wel. Bij mij is OS een onderdeel van mijn familie, mijn dorp, ik heb geen ander dorp. Oxfam Novib heeft besloten van de 60 landen die ze bedienen er 25 te schrappen. Ik kan Ethiopië niet schrappen. Ik kan wel binnen Ethiopië kiezen of ik mijn aandacht wil richten op gehandicapten, educatie, prostituees of iets anders.”

In de actuele discussie over ontwikkelingsamenwerking worden de inspanningen van migrantenorganisaties verschillend beoordeeld. Een aantal geïnterviewden zet nadrukkelijk vraagstekens bij de effecten van het ontwikkelingswerk uit migrantenhoek. Deze organisaties zouden er vooral op uit zijn de politieke strijd in het land van herkomst te financieren of zich op achterhaalde beelden baseren.

Anderen wijzen erop dat het streven van sommige organisaties om door de overheid erkend te worden als MFO, er toe leidt dat deze organisaties dezelfde manier van werken aannemen als de overige ontwikkelingsorganisaties en daarmee in dezelfde valkuilen terecht komen.

Het WRR rapport stelt dat migratie tegenwoordig overwegend als bevorderlijk voor ontwikkeling wordt gezien. Voor veel migranten, zeker die van de eerste generatie, is betrokkenheid bij het land van herkomst een vanzelfsprekende zaak. De initiatieven en projecten van migranten uit Nederland bieden hun mede migranten veel mogelijkheden om betrokken te zijn. Door samen te werken met bijvoorbeeld sportorganisaties of gehandicapteninstellingen in Nederland, bieden de migranteninitiatieven in sommige gevallen ook Nederlanders nieuwe mogelijkheden tot ontmoeting en het aangaan van relaties met mensen in de landen waar zij vandaan komen.

Particuliere initiatieven

Particuliere initiatieven vormen voor burgers de meest directe manier om hun betrokkenheid bij mensen in ontwikkelingslanden, zonder tussenkomst van derden, vorm te geven. Er bestaan particuliere initiatieven in vele soorten en maten. Vaak zijn ze gericht op onderwijs, het bouwen van een school, gezondheidszorg, het zorgen voor een medische post, of drinkwatervoorziening, of het bieden van een sociaal vangnet voor weeskinderen, weduwen, gehandicapten. Daarnaast zijn er de meer ondernemingsgerichte initiatieven van mensen die niet geloven in hulp. Sommigen projecten weten in enkele jaren uit te groeien tot voorzieningen van groot formaat, andere verdwijnen na enkele jaren weer van het toneel. Onder de initiatiefnemers zijn gewone burgers die in hun vakantie in aanraking zijn gekomen met mensen die wel wat steun kunnen gebruiken, mensen die een persoonlijke missie in hun leven hebben om anderen te helpen en zich in te zetten voor bepaalde maatschappelijke veranderingen, veteranen die tijdens militaire missies in aanraking zijn gekomen met de bevolking ter plekke, migranten die een project starten om de mensen in hun thuisregio te steunen en nog veel meer. Mensen die besluiten om zelf een ontwikkelingsproject te starten doen dat meestal niet alleen uit altruïstische motieven, maar ook omdat ze zich zelf verder willen ontwikkelen en ontplooiën. Wanneer de contacten met mensen uit andere werelddelen eenmaal gegroeid zijn, groeit ook het besef dat er sprake is van wederzijds leren. Vanuit de ontwikkelingssector bestaat de nodige kritiek op de doe-het-zelvers die zich vanuit goede bedoelingen, enorm paternalistisch kunnen opstellen en de nodige vakkennis over de mogelijke effecten van projecten missen. De doe-het-zelvers geven verschillende motieven om zich in te willen zetten:

- Iets voor anderen willen doen op grond van eigen ervaringen
- Het leven van mensen ten positieve veranderen
- Bijdragen aan maatschappelijke verandering en ontwikkeling
- Zich verbonden voelen met andere mensen en je verantwoordelijk voelen
- Het idee dat de mens basaal gelijk is en het gevoel iets te willen doen voor anderen die het minder hebben.
- Een gevoel van naastenliefde
- Misschien een soort zelfverheerlijking?
- Zoeken naar interessant en ook nuttig werk dat meer is dan alleen geld verdienen
- Geraakt worden door onrecht dat je tegenkomt in het buitenland
- Doen waar je hart ligt, wat je denkt dat nuttig is, geloven in egoïsme, niet in liefdadigheid
- Een gevoel van medemenselijkheid
- Interesse in andere culturen en de vraag hoe mensen in andere landen in het leven staan
- Welbegrepen eigen belang willen verbinden aan iets groters en iets moois
- De wil om van anderen te leren, samen nieuwe ontdekkingen willen doen en samen iets nieuws willen maken
- Het gaat over de verbondenheid die mensen over de hele wereld met elkaar willen aangaan
- Aan een rechtvaardiger en vrediger wereld willen werken
- Onderdrukking willen bestrijden
- Het basisgevoel dat je als kind ontwikkelde om je te willen uitspreken over onrecht en ook het besef dat het eigenlijk maar toeval is dat je hier geboren bent
- Zich wereldburger voelen en zich met andere mensen verbonden weten

Wat de initiatiefnemers bindt is de wil om met ideële en persoonlijke motieven op een praktische manier een bijdrage te leveren aan ontwikkelingen elders, zonder de pretentie te hebben daarmee het armoedevraagstuk of het wereld voedselvraagstuk op te lossen. Particuliere initiatieven bieden directe mogelijkheden aan individuele mensen in hun omgeving om in meer of mindere mate betrokken te zijn. Niet iedereen die betrokken is, wil echter een eigen initiatief opzetten. Het is de vraag of er nog andere mogelijkheden zijn voor individuele burgers.

Nieuwe ontwikkelingen

In de zoektocht zijn we twee “organisaties” tegengekomen die nieuwe mogelijkheden bieden aan individuele mensen om hun betrokkenheid bij mensen in ontwikkelingslanden vorm te geven. Het ene initiatief is de 1% CLUB, het andere de stichting NABUUR.

De 1% CLUB is een online marktplaats voor kleinschalige ontwikkelingsprojecten, waar particulieren en bedrijven 1% van hun tijd, kennis en inkomen direct kunnen bijdragen aan een project naar keuze. De 1% CLUB wil vormen van samenwerking creëren tussen betrokken mensen hier en daar, waarbij de deelnemers eigenaar worden van het proces, in plaats van

dat het geheel volledig van bovenaf wordt aangestuurd. De jonge initiatiefnemers vatten hun streven samen onder de titel: Ontwikkelingssamenwerking 2.0. Achterliggende gedachte is dat als iedereen 1% van zijn geld, tijd of kennis investeert, we met elkaar in staat moeten zijn de armoede de wereld uit te helpen. Bij Ontwikkelingssamenwerking 2.0 draait het om ontmoetingen en relaties tussen mensen, niet om grootste plannen.

“Het gaat om de mens. Mensen zijn mensen, ongeacht waar ze zijn. Gesprekken tussen mensen zijn in principe altijd mogelijk. Gesprekken tussen instanties en mensen zijn vaak onmogelijk. Instanties praten dan ook liever met zichzelf en met andere instanties. Mensen begrijpen de taal niet die instanties spreken; Instanties vergeten vaak de mens. (...) Mensen willen weten wat er met hun geld en met hun inspanningen gebeurt. De tijd van de donateur die blindelings een organisatie vertrouwt, is voorbij. De tijd van de betrokken mens die “show me” en “involve me” roept, is aangebroken.”

Op de website van de 1% CLUB wordt verwezen naar begrippen die voortkomen uit de nieuwe internetontwikkeling. *“Massive collaboration, zelforganisatie, open source marketing, collectieve intelligentie en crowdsourcing, het zijn allemaal trends die WEB 2.0 kenmerken en waarbij de mens centraal staat in het proces en zijn eigen wereld creëert.”*

In praktische zin biedt de 1% CLUB een website aan waar mensen zich als vriend kunnen aanmelden en waar zij een keuze kunnen maken om zich aan een of meerdere van de 194 aangemelde projecten in landen als Bangladesh, Colombia en Tanzania te verbinden. Daarnaast organiseert de 1% CLUB een keer per jaar een groot event, waar de mensen die betrokken zijn elkaar kunnen ontmoeten en ervaringen kunnen uitwisselen. Op dit moment heeft de 1% club 5196 vrienden.

De stichting NABUUR presenteert zich op zijn Engelstalige website als een methode voor empowerment. De stichting stimuleert en ondersteunt het probleemoplossend vermogen van plaatselijke gemeenschappen uit ontwikkelingslanden. Niet door ze te vragen een voorstel te schrijven en dan op financiering te gaan zitten wachten, maar door vrijwilligers online in staat te stellen om contacten te leggen, kennis over te dragen en ondersteuning te bieden. Het motto van NABUUR is: iedereen kan vrijwillig bijdragen aan ontwikkeling en een positief verschil maken, zonder daarvoor op reis te hoeven. Stichting NABUUR heeft op dit moment 34061 naburen en 290 plaatselijke gemeenschappen die zich hebben aangemeld.

Beide organisaties gebruiken het internet en de moderne communicatietechnieken als middel om ontmoetingen en contacten tussen mensen uit verschillende werelddelen te bevorderen en in die relaties uit te gaan van een zekere gelijkwaardigheid. Een verschil is dat NABUUR zich vooral baseert op lokale gemeenschappen en de vragen die zij hebben, terwijl de 1% CLUB zich meer op individuen en projecten richt.

Stichting NABUUR wordt ondersteund door HIVOS. De 1% Club is een coalitie met Oxfam NOVIB aangegaan. Hierdoor krijgt de club de beschikking over een ruim budget.

De tijd zal leren of deze wijze van financiering ruimte laat om op eigen wijze te groeien, of dat de doelmatigheid- en afrekensystemen van de overheid ze uiteindelijk dezelfde kleur doen aannemen als de andere gevestigde organisaties.

Uitdagingen voor bestaande organisaties

De ontwikkelingssector heeft te maken met kritiek en een negatief imago. De kritiek is niet altijd terecht. Juist op het punt van de “strijkstok”, doen de organisaties het relatief goed. Het grootste probleem is niet de uitkomst van de verschillende projecten, maar de aansluiting van de sector als geheel bij de veranderende wereld en veranderende strevingen van mensen. Het bedrijfsleven, migrantenorganisaties en nieuwe initiatieven als 1% CLUB en NABUUR lijken veel meer aan te voelen wat de tijdgeest inhoudt dan de gevestigde ontwikkelingsorganisaties. De vakbeweging neemt daarin een soort middenpositie in. De nieuwe spelers lijken vooral voor pragmatische, transparante oplossingen te kiezen. Het is een uitdaging voor de gevestigde organisaties om buiten zich zelf te treden en in open dialoog te zoeken naar nieuwe vormen om de strevingen van individuele mensen, begrippen als ownership en gelijkwaardigheid en hun eigen inzichten over wat ontwikkeling is, een plaats te geven binnen een nieuw denkraam. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op een aantal vraagstukken en dilemma's waar de ontwikkelingssector vanuit het oude paradigma mee kampt en die mee de richting van het toekomstig denken zullen bepalen.

Ik zie wel dat er iets verandert, maar dat heeft volgens mij meer met de tijdgeest te maken, een veel grotere sociaal maatschappelijke verandering. De motieven en de vorm van ontwikkelingsamenwerking veranderen. Ik zie dat in de soort projecten en hoe mensen er bij betrokken willen zijn. De 50-plussers die bereik je met zielige verhalen, dat heeft naar mijn idee met de ‘kerkelijke opvoeding’ te maken die veel van mijn generatie heeft gehad. Maar de jongeren willen actief zijn en dingen doen. Een steeds groter wordende generatie hoeft je niet meer op hun emoties aan te spreken om ze ergens bij te betrekken. Daarmee is er een ander soort loyaliteit en een ander soort verbinding van en tussen mensen. En op die verandering speelt de OS branche nog niet echt in naar mijn idee, maar dat is iets anders dan dat mensen niet meer bereid zijn op dergelijke wijze goede doelen te steunen. We missen de boot niet qua betrokkenheid, het vraagt gewoon om een andere benadering.

In de projecten die Sundjata ondersteunt is er geen traditionele verhouding in de zin van gever en ontvanger. Ik werk alleen samen met organisaties daar, waarvan ik vind dat ze goed draaien en nuttig werk doen. In mijn ogen! Voor werk dat ik doe als projectadviseur of als fondsenwerver vraag ik gewoon een percentage van de begroting. Aan de andere kant dragen zij bij aan Sundjata, het is gewoon uitwisselen. Het heeft niets met liefdadigheid te maken, maar met ontwikkeling. Ik ontwikkel me net zo goed, ik zit

in een achtbaan wat betreft mijn persoonlijke groei. Als je dit werk doet, kun je niet dezelfde persoon blijven. Ik merk dat ik me niet meer druk maak over de dingen waar ik me eerst vreselijk druk over kon maken. Over het toepassen van allerlei officiële protocollen, ik kan me niet meer voorstellen dat ik me nu zo vast zou houden aan regels en hiërarchie. Ik voelde dat lang aankomen, die omslag, maar uiteindelijk is het gewoon een kwestie van ontslag nemen en je eigen koers bepalen. En veel relativeren.

Dat relativeren gebeurde niet alleen op werkgebied, het was onderdeel van een persoonlijke verandering waar ik doorheen ging. Het had invloed op vriendschappen, relaties en allerlei zaken. Ik ging anders kijken naar zogenaamde vaststaande concepten als monogamie/polygamie, verhoudingen die mensen hebben met elkaar, mijn vaste kaders en opvattingen die ik had aangeleerd liet ik meer en meer varen. Ik kwam tot het besef dat ik het zelf bepaal en dat alles relatief is. (...)

Ik heb veel contact met een vrouw uit Senegal, die een stichting heeft voor belangenbehartiging van vrouwen. Ik werk voor haar en met haar samen, lezingen, conferenties die we organiseren in onder andere Genève. Ik heb haar nodig als spreker, en zij mij om haar stichting bekendheid te geven. Dat is samenwerken in mijn ogen. En zij wil bijvoorbeeld nooit geld ontvangen zonder er iets voor terug te doen, van niemand. Dat is haar eigenwaarde, en de kern van gelijkwaardig samenwerken.

Een zelfstandig consultant van 53 jaar.

4. Dilemma's en vraagstukken

Er is sprake van een grote kloof tussen de voor- en tegenstanders van ontwikkelingssamenwerking. In tegenstelling tot wat veel mensen denken wordt deze kloof niet veroorzaakt doordat het ontwikkelingswerk niet de resultaten haalt die het beoogt.

De oorzaak ligt eerder in de achterliggende vraag of de beoogde resultaten wel kloppen.

In dit hoofdstuk gaan we nader in op een aantal vraagstukken en dilemma's die uit de zoektocht naar voren zijn gekomen en die van grote invloed zijn op de verwachtingen die we van ontwikkelingswerk hebben.

Eerst gaan we in op de betekenis van de begrippen ontwikkeling, armoede en solidariteit, daarna schetsen we een drietal dilemma's die wij in onze zoektocht zijn tegengekomen:

1. Emotie versus rationaliteit
2. Resultaatmeting versus strijkstok
3. Grootschalig versus kleinschalig

Wat is ontwikkeling?

Binnen de ontwikkelingssector wordt een actief debat gevoerd over de toekomst. Het is opvallend dat dit debat zich vooral concentreert op strategieën die er op gericht zijn het afkalvend draagvlak te herstellen. De vraag wat ontwikkeling eigenlijk is wordt slechts in beperkte mate aan de orde gesteld. In het WRR rapport *Minder pretentie, meer ambitie*, wordt ontwikkeling omschreven als een versnelde groei in de richting van moderniteit.

“Modernisering is een aanduiding van wat in het Westen is gerealiseerd vanaf de negentiende eeuw: Het tot stand brengen van een goed ontwikkeld en productief economisch systeem dat in staat is om essentiële diensten op het terrein onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en veiligheid te (helpen) realiseren, een politiek systeem dat zorgt voor collectieve besluitvormingsprocessen die ertoe leiden dat burgers zich verbonden voelen met de uitkomst en met elkaar, en een samenleving die voldoende open is en ruimte biedt aan de verschillende individuele en collectieve ontplooiingswensen. (WRR rapport pagina 61)

Los van de vraag of dit niet een al te optimistische schets is van de moderne westerse samenleving, zijn bij deze definitie vanuit het perspectief van niet westerse landen, grote vraagtekens te zetten, omdat hij voorbij gaat aan de eigen invulling en dynamiek van deze landen. In onze zoektocht zijn we veel mensen tegengekomen die zich afvragen of het wel wenselijk en mogelijk is om het westerse economische- en staatsmodel tot voorbeeld van andere landen te stellen. Niet alleen omdat die landen een eigen geschiedenis en eigen sociale verhoudingen kennen, maar ook omdat het westerse model veel nadelen met zich mee brengt, zoals vervuiling en uitputting van natuurlijke hulpbronnen en geen ruimte laat voor ownership van de betrokken landen. Deze kritiek wordt in het WRR rapport zeker onderkend, maar de auteurs blijven voor bovenstaande definitie kiezen, omdat er eigenlijk geen andere radicale alternatieven zijn. De vraag of het noodzakelijk en wenselijk is om een alomvattende definitie van ontwikkeling te hanteren komt verder niet aan de orde. Net zo min als de vraag hoe mensen in verschillende ontwikkelingslanden ontwikkeling zouden definiëren en welke instrumenten er zouden zijn om hun ideeën en gedachten hierover te inventariseren. De eigen ontwikkeling van China en de grote verschillen met Afrika, laten zien dat deze vragen echter essentieel zijn voor het denken over de toekomst van ontwikkelings samenwerking.

Wat is armoede

Vanaf de jaren negentig is armoedebestrijding een van de speerpunten van het ontwikkelingsbeleid geworden, zelfs zo nadrukkelijk dat ontwikkelings samenwerking hiermee lijkt samen te vallen. De verenging van ontwikkelingsbeleid tot armoedebestrijding heeft ertoe geleid dat andere doelen, zoals ontwikkeling van de landbouw in bepaalde gebieden of ontwikkeling van de infrastructuur de afgelopen jaren weinig prioriteit hebben gekregen. In onze zoektocht zijn we verschillende opvattingen over armoede tegengekomen. Sommigen zien armoedebestrijding vooral als het lenigen van directe materiële noden. Anderen stellen dat armoede op de eerste plaats een gebrek aan vrijheid is, aan mogelijkheden om grip te

hebben op het eigen leven en zelf keuzes te maken, hoe men in het leven staat en met tegenslagen om kan gaan. Vanuit die optiek richt armoedebestrijding zich in de eerste plaats op het “vrijmaken” van mensen door basisvoorwaarden voor een onafhankelijk bestaan te creëren door middel van onderwijs en gezondheidszorg en op ownership.

In de aanbevelingen van de WRR wordt afstand genomen van armoedebestrijding als speerpunt van ontwikkelingswerk, onder meer omdat het ontwikkelingspotentieel van een samenleving zich vaak niet bij de allerarmsten bevindt. Er zijn echter meerdere spelers op het veld dan alleen de overheid. Verschillende ontwikkelingsorganisaties en particuliere initiatieven zullen armoedebestrijding als doelstelling willen blijven zien. Een vraag voor de toekomst is wat mensen in ontwikkelingslanden onder armoede verstaan en in hoeverre zij dit, in verschillende regio's, als een speerpunt willen zien. Het is wellicht een taak van de Nederlandse ontwikkelingsorganisaties om samen met mensen in de betreffende landen het gesprek hierover te voeren en de uitkomsten te delen met anderen.

Wat is solidariteit?

In de motivatie voor het collectief bieden van ontwikkelingshulp heeft het begrip solidariteit altijd een belangrijke rol gespeeld. Mensen voelen zich op grond van rechtvaardigheidsgevoelens verbonden met anderen die in slechtere omstandigheden verkeren en willen er toe bijdragen dat deze mensen of groepen hun positie kunnen verbeteren. Het betreft een collectief proces, dat organisatorische kaders behoeft om de gevoelde solidariteit tot uitdrukking te brengen. De verschillende ontwikkelingsorganisaties fungeerden lange tijd als uitstekende voertuigen voor mensen om hun solidariteit met mensen in ontwikkelingslanden inhoud en vorm te geven. Met het voortschrijden van de individualisering en de westerse samenlevingen en het complexer worden van deze samenleving neemt de betekenis van het begrip solidariteit af. Mensen kiezen steeds vaker op grond van eigen morele afwegingen hoe zij zich willen opstellen ten opzichte mensen in andere culturen en andere omstandigheden. De oude organisatorische kaders passen steeds minder bij de motieven van mensen. In vakbondskringen heeft het begrip solidariteit, zeker als het om ontwikkelingswerk gaat, nog wel betekenis, omdat de vakorganisaties zich in de eerste plaats richten op het ondersteunen van vergelijkbare organisaties in andere landen. In de politiek en op het terrein van ontwikkelings samenwerking lijkt het begrip solidariteit echter te hebben afgedaan. De vraag is of gezocht moet worden naar nieuwe samenbindende begrippen en kaders waarin mensen hun motieven om zich met mensen in andere landen te willen verbinden tot uitdrukking kunnen brengen. Uit de zoektocht komt naar voren dat begrippen als zelfontplooiing, talentontwikkeling en ondernemingszin beter bij de huidige tijd passen, dan een begrip als solidariteit.

Emotie versus rationaliteit

In het debat over ontwikkelingswerk wordt, met name uit wetenschappelijke hoek vaak opgemerkt dat zowel de ontwikkelingsorganisaties als de particuliere initiatieven emotie gestuurd werken. Ze lopen over van de goede bedoelingen, maar gaan niet na wat het effect van hun werk op de langere termijn is. Om het effect van de emotiesturing teniet te doen pleiten ook

werk op de langere termijn is. Om het effect van de emotiesturing teniet te doen pleiten ook mensen uit de sector zelf, voor een meer rationele aanpak waarbij vakkennis en de nadruk op grootschalige ontwikkelingsprocessen belangrijk zijn.

Zo worden emotie en rationaliteit tegenover elkaar geplaatst, waarbij de emotie wordt afgekeurd en het heil bij de rationaliteit wordt gezocht. Hoewel het zeker niet verkeerd is om ontwikkelingsprocessen op rationele gronden te beoordelen en te evalueren, is de tegenstelling emotie versus rationaliteit een raar fenomeen. Ten eerste stoelen de motieven van mensen om zich met ontwikkelingswerk bezig te houden op diepe emoties van rechtvaardigheid, naastenliefde, de wil om goed te doen en mogelijkheden om zichzelf te realiseren. Ten tweede kunnen ontwikkelingsorganisaties in het huidige bestel, alleen geld werven wanneer ze de mensen aanspreken op hun emoties. Ten derde hebben mensen emoties nodig om een band aan te gaan met een ander en die andere mens op gelijke waarde te schatten. Ten vierde is rationaliteit een kenmerk van het westers verlichtingsdenken met zijn doelen, feiten en conclusies. De vraag is in hoeverre dit systeem van denken aansluit bij de belevingswereld en de logica van mensen in andere culturen.

Al met al zou je zeggen dat ontwikkelingswerk zonder emotie eigenlijk niet mogelijk is. De vele particuliere initiatieven ontstaan juist omdat er in het ingewikkelde veld van de huidige ontwikkelingsamenwerking, met zijn nadruk op cijfers en rationele doelen, steeds minder plaats is voor emoties en er nauwelijks mogelijkheden zijn om directe vormen van binding aan te gaan met mensen in ontwikkelingslanden.

De tegenstelling emotioneel-rationeel is in wezen een schijntegenstelling. Ook een op morele en emotionele principes gebaseerde organisatie kan in de uitvoering rationeel te werk gaan. Rationaliteit is niet automatisch verbonden met grootschaligheid. Te veel nadruk op rationaliteit wekt bovendien de indruk dat ontwikkelingsprocessen planbaar en stuurbaar zijn en dat we in staat zijn om alle factoren te overzien die van invloed zijn op de processen die we willen bevorderen. Het gevoel is in de geschiedenis een belangrijke motor van emancipatie en ontwikkeling geweest en kent bovendien een eigen logica. Misschien zou de discussie niet moeten gaan over emotie versus rationaliteit, maar over de vraag wat ontwikkeling is en wie bepaalt wat ontwikkeld moet worden en zowel rationele als op emotie gestoelde manieren van denken en handelen ingezet kunnen worden om die processen te bevorderen.

Bureaucratische valkuilen

Een dilemma waar de ontwikkelingsorganisaties mee kampen is de wijze waarop zij zelf gefinancierd worden. Als mensen geld geven aan een goed doel en ze zijn verder niet betrokken bij de organisatie daarvan, dan vragen ze zich al gauw af wat er met hun geld gebeurt en of dit niet voor de verkeerde doelen wordt gebruikt. Hierdoor worden ontwikkelingsorganisaties al jaren achtervolgt door de vraag of er niet te veel aan de strijkstok blijft hangen. Ook het ministerie is bang voor deze vraag en legt de medefinancieringsorganisaties strenge verantwoordingscriteria op. Een gevolg hiervan is dat ontwikkelingsorganisaties als geen ander in staat zijn gebleken om hun voorgenomen projecten ook daadwerkelijk uit te voeren en de daarbij geformuleerde doelen te halen. Maar een gevolg is ook dat de organisaties zich

ontwikkeld hebben tot logge bureaucratische organisaties die zich paternalistisch gedragen en die ondanks zichzelf erg donorgestuurd werken.

Een oplossing voor dit dilemma die door enkele van onze gesprekspartners wordt aangedragen, is een meer platte organisatie waarin niet de effectiviteit van projecten, maar de dialoog tussen arm en rijk, noord en zuid centraal staat en waarin van beide kanten op verschillende niveaus initiatieven kunnen worden genomen. Als mensen iets willen bereiken zijn er meestal meerdere mogelijkheden en wegen om dit doel te realiseren. Het aansluiten bij de ervaring en de eigen kracht van mensen en de ruimte bieden om fouten te maken kunnen ontwikkelingsprocessen een geheel andere dynamiek geven, dan de telssystemen en de soms onnavolgbare logica van de bureaucratie.

Grootschalig versus kleinschalig

Een laatste dilemma dat we hier willen bespreken is de keuze of ontwikkelingswerk nu grootschalig of kleinschalig moet worden aangepakt. Vanuit de wetenschap en de bestaande ontwikkelingsorganisaties wordt er vaak wat meewarig gekeken naar de particuliere initiatieven, omdat ze nauwelijks zoden aan de dijk zetten en elkaar soms zelfs tegenwerken. Er zijn zoveel kleinschalige projecten dat niemand meer het overzicht heeft en het wemelt van de verhalen over scholen zonder leraren en kasten vol goedbedoelde knuffels waar niemand behoefte aan heeft. Ontwikkelingsbeleid zou veel structureler moeten worden aangepakt en zich meer themagewijs vanuit vakkennis moeten ontwikkelen en vanuit stevige herkenbare kaders moeten worden uitgevoerd. Voorstanders van een kleinschalige aanpak wijzen er op hun beurt op dat ook een grootschalige op structuurontwikkeling gerichte aanpak tot onvoorziene gevolgen kan leiden en dat de gevolgen daarvan veel ingrijpender zijn dan een klein mislukt initiatief. Wat te denken van havens zonder aanvoerwegen en grote aantallen opgeleide onderwijzers, zonder banen?

Verschillende publicaties en gesprekspartners wijzen erop dat ook de tegenstelling grootschalig-kleinschalig een schijntegenstelling is, omdat het hier om twee bewegingen van totaal verschillende orde gaat. Vanuit een overheidsperspectief is het goed om na te denken over de schaal waarop men wil investeren. Zoals het WRR rapport opmerkt gaat het bij ontwikkelingshulp vanuit de overheid om vraagstukken als de verhoudingen tussen landen in de wereld, het belang van een zekere stabiliteit binnen en tussen regio's en het bevorderen van economische ontwikkelingen die zowel de landen in het zuiden als in het noorden ten goede komt. Vanuit die optiek zijn concentratie van hulp, vakkennis en structurele inzet logische keuzes. Bij particuliere initiatieven gaat het om heel andere mechanismen. Daarbij gaat het om mensen die door hun hart bewogen zijn, die een band willen onderhouden met mensen in het zuiden en die, op een schaal die ze zelf kunnen overzien, een steentje willen bijdragen aan het lenigen van nood en het creëren van kansen. Beide bewegingen zijn nuttig en nodig en hebben hun eigen waarde. In plaats van de verschillende schaal van aanpak als elkaars concurrenten te zien of als elkaar uitsluitende mechanismen, zou er over moeten worden nagedacht hoe kleine en grote initiatieven elkaar kunnen versterken. Met name de grotere

ontwikkelingsorganisaties kunnen een belangrijke rol spelen bij het vertalen van motieven en verwachtingen aan de basis in de richting van grotere structuurontwikkelingen en vice versa.

In dit hoofdstuk hebben we een aantal vraagstukken en schijntegenstellingen beschreven die we in de zoektocht tegen zijn gekomen en waarvan we het idee hebben dat ze samenhangen met het oude paradigma en de werkwijzen die de ontwikkelingsorganisaties zich in de loop der jaren hebben eigen gemaakt. Hoewel zeker niet volledig, biedt deze analyse een aantal aanknopingspunten voor de invulling van een nieuw paradigma. In het volgende hoofdstuk zullen we hier nader op ingaan.

Vanuit India worden er ontzettend veel producten aangeboden en verkocht in Nederland. Maar dat is vaak van slechte kwaliteit, van die toeristische hippie-rommel. Dat vind ik zonde, want India heeft geweldige unieke producten, maar weinig mensen kennen het. Dat geldt ook voor Khasto; katoen van topkwaliteit waar ze prachtige traditionele Indiase producten van maken. Dat leek mij wel een verrijking voor Nederland. Een ander motief is mijn band met India. Ik ben vaak in Jaipur geweest, ik heb er geleefd en gewoond, werd verliefd op de Indiase cultuur. Ik werd gegrepen door de enorme rijkdom en het erfoed dat die cultuur te bieden heeft. De Indiase cultuur heeft een bepaalde diepgang die we hier in het westen verloren lijken te hebben. Via Khasto kan ik een klein beetje cultuur van India hierheen halen.

Een derde motief is de werkverschaffing waar ik aan bijdraag voor mensen in India. Ik vind het belangrijk dat arbeid eerlijk is en dat mensen er ook eerlijk voor betaald worden. Daarbij is het ook gewoon werkverschaffing voor mijzelf, ik help mezelf er net zo goed mee. Ik zie het daarom ook niet als ontwikkelingshulp maar als een bepaalde manier van samenwerken dat mij net zo goed iets oplevert als de mensen met wie ik handel.

Tot nu toe is het contact dat ik heb Anu, de eigenares van de fabriek in Jaipur waar de Khasto gemaakt wordt. Ik ken haar en weet dat ze een goede werkgever is. Anu financiert bijvoorbeeld het onderwijs van haar werknemers. Zoiets geeft mij vertrouwen dat ik met haar eerlijke handel bedrijf. Die eerlijkheid houdt voor mij in dat er kansen geboden en gegrepen worden voor iedereen. En ik bedoel niet dat iedereen dezelfde kansen moet kunnen krijgen of hetzelfde moet doen, ik vind het belangrijk dat mensen de kans krijgen om zichzelf te ontwikkelen en hier gezamenlijk mogelijkheden voor te creëren. Ieder mens heeft recht op een inkomen, onderdak en onderwijs, dat daar kwalitatieve verschillen in zijn is een feit. Maar niet per se een ramp.

Ik heb daarom ook een hekel aan de term ontwikkelingshulp; dat suggereert alsof bepaalde mensen niet voor zichzelf kunnen zorgen. Dan neem je hen hun zelfbeschikking af en maak je ze afhankelijk van giften of van weet ik wat. Dat maakt alle contact ongelijkwaardig en dat voelt voor mij niet goed. (...)

Samenwerking betekent gelijkwaardige uitwisseling, meerwaarde creëren, waarbij één plus één ineens drie kan zijn. Ik hoef mensen niet te overtuigen dat zij dingen meer op mijn manier moeten doen, of in die betekenis dat we gelijk moeten worden. We zijn verschillend en hebben ook verschillende standaarden. Ik weet dat Indiase standaarden en situaties waarin mensen leven anders zijn maar van mens tot mens hoop ik gelijkwaardig te zijn. Ieder mens organiseert zijn leven op een bepaalde manier, en daarin ga ik niet bepalen wat beter of slechter is. Ik geloof ook niet dat wij of het westen vooruit lopen, wie bepaalt daar de maatstaven voor? Mensen zijn in mijn ogen allemaal gelijk met zelfde behoeften alleen leven ze verschillend. En ondanks die verschillen kun je je heel goed verbinden, je moet gewoon wat verder kijken dan die verschillen. En die verbinding ga je aan op het niveau van het hart, een humaan menselijk niveau. Maar ik besef me goed dat dat echt iets van mij is, ik kan daar heel ver in gaan en me met ieder mens verbonden voelen denk ik. (...)

Ik wil me in mijn werk zeker inzetten voor meer oog op menselijke aspecten. Maar ik geloof niet dat dat gebeurt door de huidige manier van ontwikkelingssamenwerking, dat is zelf een rampgebied. Ik vind het een verschrikking. Ik heb altijd gedacht dat ik later in dat veld zou gaan werken, maar na een minor ontwikkelingsstudies ben ik daar helemaal van afgestapt. De motivatie van de ontwikkelingsorganisaties klopt niet, ik noem het gewoon masturbatie. Het lijkt gaaf om de engel uit te hangen in een exotisch oord, maar er is een enorm gebrek aan cultureel bewustzijn. Ze snappen niet hoe anderen denken, waar de behoeften werkelijk liggen en hebben te weinig kennis over wat nodig is. Dat is mijn indruk, maar misschien zit ik er naast. Voor mij is het principe om ergens heen te gaan om hulp te gaan bieden zinloos. Het enige wat ik zinvol vind is om bij eigen ideeën of behoeften van mensen zelf aan boord te stappen. Daarom kan ik ook Stichting Kinderen van Morgen ondersteunen; dit wordt namelijk gerund door mensen uit Jaipur zelf. Zij bepalen wat er nodig is voor wie en hoe en waar het geld aan besteed wordt. Het enige wat ik doe is financiële steun te geven, zeggen dat ik achter hun idee sta. (...)

Aan de ene kant ga je uit van een vertrouwen in mensen, aan de andere kant weet je dat niet iedereen te vertrouwen is. Ik vraag me wel eens af of het geld wel naar de juiste mensen gaat. Maar de samenleving in India is een geïnstitutionaliseerde ongelijke samenleving door het kastenstelsel. Geld wegsluizen is daar normaal en geen misdaad. Daar kan ik van alles van vinden, maar daar ligt de grens voor mezelf. Ik kan geen toezicht hebben of bepalen hoe anderen het vormgeven, dat gaat buiten mijn macht om. Ik wil dat ook niet. Het gaat weer om eigen verantwoordelijkheden. Anders is het geen samenwerking maar weer een kleine dictatuur. (...)

Dat grenzen vervagen en dat daardoor de wereld toegankelijker wordt, ik zie dat het gepaard gaat met grote angsten voor het onbekende, maar dat geldt niet voor mij. Het is een mogelijkheid om een wereldburger te worden, voor mij is het een gevoel dat je overal kan wonen en je leven kan leiden. Dat vind ik interessant, vooral die nadruk op leven. Dat is iets heel anders dan het bezoeken van een plek. Dát je makkelijk kan reizen is een ding, maar dat het nu makkelijker is om ergens anders te gaan leven is iets heel anders. Door internet kan je nooit ver van huis raken, je blijft dagelijks verbonden met dierbaren als je wilt. Zo voelde het voor mij toen ik weg was tenminste, ik skypte elke dag en die lijntjes voelden echt en bijna tastbaar.

Ik maak daar nu ik gewoon weer in Nederland ben ook veel gebruik van. Ik heb door al dat reizen wel een behoorlijk internationaal netwerk opgebouwd en met die mensen voel ik mij ook echt wel verbonden. Het is echte interactie, en gaat lekker snel. Ik ga geen brieven meer schrijven!”

Een 26-jarige student.

5. Een nieuw paradigma?

Uit de vorige hoofdstukken wordt duidelijk dat er geen eenduidig beeld bestaat over wat ontwikkelingssamenwerking is, waar het zich op richt en welke effecten er van verwacht mogen worden. Ook is er weinig eenduidigheid in de strategieën die volgens de geïnterviewden en verschillende auteurs gekozen moeten worden om uit de huidige impasse te geraken. Dit alles leidt tot de conclusie dat het oude paradigma voor ontwikkelingssamenwerking niet meer voldoet als analysekader en denkkader voor toekomstige keuzes en handelingen.

Enkele belangrijke kenmerken van het oude paradigma zijn:

- Nadruk op macro-economische theorieën, met alles omvattende doelen
 - Definitie van ontwikkeling naar Westers model
 - Onderscheiden rollen van gevers en ontvangers
- Rationaliteit en emotie als tegenstrijdige principes
 - Armoedebestrijding als hoofddoel
 - Veel subdoelen, maar weinig instrumentarium om deze te bereiken

- Charitatief geld als belangrijk sturend mechanisme
- Gebaseerd op collectieve begrippen als solidariteit en strijd tegen onderdrukking
- Ontwikkelingswerk als een op zich zelf staande professie
- Nadruk op controleerbare en meetbare projecten
- Een gefragmenteerde infrastructuur met vele organisaties, landen en projecten
- Ondoorzichtigheid ten aanzien van wie bepaalt welk project waar wordt uitgevoerd
- Betrokkenheid van burgers in het Westen vooral via het doneren aan goede doelen

Het feit dat een oud paradigma niet meer past, wil niet zeggen dat er automatisch een nieuw is. Nieuwe paradigma's worden niet geconstrueerd, maar geboren in situaties waarin onzekerheid en vertwijfeling de boventoon voeren. Ze ontstaan, zoals we op dit moment zien, met veel geworstel.

In onze zoektocht hebben wij onze gesprekpartners gevraagd welke begrippen zij denken dat belangrijk zullen zijn voor de toekomst en welke rol zij voor zich zelf zien weggelegd. Niet iedereen had daar een duidelijk antwoord op, sommigen vonden hun eigen gedachten erg onaf, anderen bleven volharden in de analyse wat er volgens hen niet deugt aan de huidige vormen van ontwikkelingssamenwerking. Toch levert de optelsom van de gesprekken een aantal noties en begrippen op die van betekenis zijn bij het ontwikkelen van het nieuwe paradigma. Hieronder geven wij eerst een opsomming van een aantal afzonderlijk denkbeelden die betrekking hebben op de toekomst van ontwikkelingssamenwerking. Daarna geven we enkele kenmerken van een mogelijk nieuw paradigma.

Strategieën voor de toekomst

Op vele plekken in Nederland wordt er gedebatteerd over de toekomst van ontwikkelingssamenwerking.

Deze discussie gaat over uiteenlopende vragen als:

- Is een thematische aanpak niet veel beter dan een op lokale initiatieven gerichte aanpak?
- Is het niet beter om de hulp veel meer vanuit Europa te coördineren in plaats van door afzonderlijke landen te laten uitvoeren?
- Moet er niet meer zicht komen op wat succesvol is, ook op de langere termijn?
- Moeten projecten niet veel meer door het Zuiden worden aangestuurd?
- Moet er geen gedragscode komen voor particuliere initiatieven?

Velen zijn het wel eens met de essentie van het WRR rapport dat aanbeveelt om niet langer van ontwikkelingssamenwerking te spreken, maar van ontwikkelingshulp en dat voorstelt deze hulp meer te concentreren op bepaalde landen en de structuren in de landen die de hulp organiseren te professionaliseren.

Men deelt de opvatting dat het goed is als er minder pretentie aan deze hulp wordt gekoppeld. *“Eerlijke handel betekent honderd maal meer voor een ontwikkelingsland, dan wat je met ontwikkelingssamenwerkingsprojecten kan bereiken”*.

Aan de andere kant wordt er in de lijfelijke en internetdebatten op gewezen dat het WRR rapport zich vrijwel uitsluitend richt op de rol van de Nederlandse overheid en op de vraag hoe de ontwikkelingssamenwerking vanuit de Nederlandse overheid effectiever en herkenbaarder kan worden ingezet. Het vraagstuk van de betrokkenheid van burgers, groepen en organisaties in de samenleving komt in het WRR rapport maar zeer beperkt aan de orde. Inmiddels heeft minister Koenders de draagvlak subsidies voor de MFO's en de NCDO sterk verminderd, of overgeheveld naar het ministerie zelf, om meer ruimte te scheppen voor jongeren en gewone burgers. De vraag welke strategieën er ontwikkeld moeten worden om te zorgen dat burgers hun betrokkenheid bij mensen in ontwikkelingslanden inhoud en vorm kunnen geven ligt hiermee helemaal open.

Op de vraag van BMP naar mogelijke toekomststrategieën wordt door veel partners benadrukt dat we eerst de vraag moeten beantwoorden, waar de motor van de ontwikkeling zich eigenlijk bevindt. Is dat in Nederland, of is dat in de ontwikkelingslanden zelf? Het merendeel van de geïnterviewden is ervan overtuigd dat die motor zich vooral in de ontwikkelingslanden zelf bevindt.

“Veranderingen bekijken alleen als mensen het gevoel hebben dat ze zelf aan het stuur staan. In Nederland wilden we ook niet dat de Amerikanen na de Tweede Wereldoorlog bepaalden waar de Marshall hulp precies aan besteed werd.”

De gesprekspartners realiseren zich dat de volgende vraag is, welke bevolkingsgroepen, organisaties of instituties binnen de ontwikkelingslanden dan aan het roer moeten staan. Zijn dat de regeringen, die vaak als corrupt bekend staan? Zijn het bepaalde groepen binnen de lokale bevolking, vakbonden, stamhoofden, of moet je juist mikken op het bedrijfsleven ter plekke? De conclusie is dat hierop geen eenduidig antwoord is te geven, maar dat dit van situatie tot situatie en van land tot land bekeken moet worden.

Diverse geïnterviewden wijzen erop dat de grotere ontwikkelingsorganisaties over veel kennis en ervaring beschikken om mensen te helpen zelf “eigenaar” te worden van bepaalde ontwikkelingen. De vraag is echter of de manier waarop dat gebeurt niet toch een vorm van paternalisme in zich verbergt en of de helpers wel zicht hebben op de ontwikkelingen die ze ontketenen. Hoe onafhankelijk zijn de ngo's die door de donoren gesteund worden of zelfs in het leven worden geroepen?

Een van de geïnterviewden heeft de impact van een Europees ontwikkelingsproject in Latijns Amerika gefilmd en kwam tot de conclusie dat de grote hoeveelheid geld die ermee gemoeid was, leidde tot fractievorming en concurrentie tussen bepaalde lokale leiders, waarbij sentimenten bespeeld werden die voor de leiders van het project niet meer te volgen waren. Wat betekent eigenaarschap in zo'n context?

Ook wordt benadrukt dat lokale mensen zich tegenover mensen uit bijvoorbeeld Nederland heel anders gedragen dan tegenover mensen uit de eigen bevolkingsgroep.

De “blanke” wordt toch altijd gezien als iemand met geld, die je maar het best naar de mond kunt praten.

“Het zelfde gebeurt als lokale vertegenwoordigers in contact komen met MFO’s. men vertelt wat men denkt dat de subsidiegever wil horen, om daarmee de financiële bijdrage veilig te stellen.”

Volgens sommigen ligt het vertrekpunt van ontwikkelingsamenwerking of ontwikkelingshulp daarom niet bij het geld, maar bij initiatieven in de landen zelf die beginnen vanuit de bevolking. Stichting NABUUR gaat nog een stapje verder en stelt dat samenwerking met groepen in het Noorden kan plaatsvinden als aan een drietal voorwaarden wordt voldaan:

*“Er is gedeelde inspiratie in termen dat iedereen weet waar het om gaat en het gevoel heeft dat hij/zij kan bijdragen;
Er is een gelijkwaardige uitnodiger die laat zien hoe de vlag erbij hangt en die zicht biedt op de resultaten;
Er is een context waar iedereen kan zien wat, waar en hoe gewerkt wordt.”*

In deze filosofie gaat het dus niet alleen om ownership van mensen in de ontwikkelingslanden, maar ook die van mensen in het Westen die in directe relatie met hen willen staan.

Een aantal individuele betrokkenen ziet vooral mogelijkheden in het opzetten en ondersteunen van bedrijven die ter plekke actief zijn, zoals een reclamebureau met “locals” in Nigeria. Het voordeel van een bedrijfsmatige aanpak is volgens hen dat er sprake is van een gelijkwaardiger relatie en dat een marktgerichte benadering meer mogelijkheden biedt om bij te sturen en na te gaan of de gestelde doelen ook echt bereikt worden.

“Voor mezelf probeer ik problemen, projectonderwerpen en thema’s marketing gericht te formuleren en professioneel en commercieel te benaderen. Ik weet dat ik niet problemen op wereldniveau kan oplossen, maar op deze manier kan ik zelf wel bepalen of ik nut zie in datgene wat ik wel probeer te bereiken.”

Ook de particuliere initiatiefnemers vinden het belangrijk dat er naast aandacht voor kleine projecten ook aandacht is voor ontwikkelingen op een grotere schaal, als de aanleg van wegen, de introductie van moderne communicatiemiddelen, het ontwikkelen van verschillende vormen van verzekeringen, de bestrijding van infectieziekten en de kwaliteit van het onderwijs. Wanneer een samenleving als geheel slecht functioneert blijft de reikwijdte van kleine initiatieven vaak erg beperkt.

“In veel ontwikkelingslanden functioneren zowel markten als instituties maar zeer matig. Er is derhalve behoefte aan vormen van tegenmacht, bijvoorbeeld organisatievormen van groepen producenten, consumenten en burgers.”

Een andere strategie die genoemd wordt om de betrokkenheid van mensen in Nederland bij mensen in Afrika of Azië vorm te geven, is het bevorderen van relaties tussen “branche-organisaties” op verschillende maatschappelijke terreinen.

Daarmee wordt bedoeld op het met elkaar in contact brengen van mensen uit het onderwijs, de sportwereld, of de gehandicaptenzorg. Het voordeel van dit soort contacten is dat ze over een min of meer afgebakend gebied gaan en dat partijen in de praktijk veel van elkaar kunnen leren, doordat ze zich met hetzelfde professionele gebied bezighouden.

In de tweede expertmeeting is ook de rol van migranten als *change agent* op het gebied van ontwikkelingssamenwerking benoemd. Daarmee wordt niet alleen bedoeld op de brugfunctie die ze vervullen tussen projecten daar en ondersteuners van projecten hier, maar ook op hun mogelijkheden om mensen en branches op een nieuwe manier met elkaar in contact te brengen. De ondernemingen van migranten hebben vaak een transnationaal karakter en dragen op een directe wijze bij aan kennisoverdracht en investeringen in de landen van herkomst, zonder dat er sprake is van een relatie geveer-ontvanger.

Nieuw paradigma

De werkelijkheid van ontwikkelingssamenwerking is bijzonder weerbarstig en zit vol tegenstrijdigheden. We roepen op tot integraal denken en integraal beleid waarin iedereen zijn rol heeft, maar het lukt ons niet om internationale klimaatafspraken te maken. We stellen dat migratie netto een goede bijdrage levert aan ontwikkeling, maar we sluiten het liefst onze grenzen voor meer migranten, en zo zijn er nog veel meer voorbeelden. Dit neemt niet weg dat er hoe dan ook een nieuw paradigma voor internationale samenwerking zal komen. De globalisering, de toenemende complexiteit van de internationale verhoudingen het voortschrijdend individualisme dwingen ons als vanzelf in die richting.

Als stichting BMP zijn we op zoek gegaan naar nieuwe vormen van betrokkenheid bij ontwikkelingssamenwerking. Tijdens onze zoektocht is gebleken dat het niet goed mogelijk is om dergelijke nieuwe vormen aan te laten sluiten bij de oude structuren en leidende principes op dit terrein. De nadruk op doelrationaliteit, de discussies over schaalgrootte en de heersende opvattingen over draagvlak waarbij burgers als een soort afgeleide van de doelen van ontwikkelingssamenwerking worden benadert, staan een dergelijke aansluiting in de weg. De actuele heroriëntatie op de waarden en doelen van ontwikkelingssamenwerking is mede in gang gezet door het verlangen naar nieuwe mogelijkheden tot betrokkenheid, waarbij ontmoetingen, verhalen en gezamenlijke ideeënontwikkeling centraal staan.

Bij het totstandkomen van een nieuw paradigma zullen de waarden en visies van nieuwe initiatieven als de 1% CLUB en stichting NABUUR naar ons idee eerder sturend dan volgend zijn. Eigenlijk kan gezegd worden dat het nieuwe paradigma zich juist vanuit het zoeken naar nieuwe vormen van betrokkenheid verder zal ontwikkelen.

Uit de zoektocht komen een aantal kenmerken van een nieuw paradigma naar voren:

- Internationale of mondiale samenwerking wordt de centrale term
- Hierbij gaat het niet alleen om onderwerpen als klimaatverandering, handelsrelaties, voedselvoorziening en veiligheid, infrastructuur, landbouw gezondheidszorg en onderwijs, maar ook terreinen als kunst (muziek, dans etc.) spiritualiteit en filosofie; terreinen waarop mensen initiatieven kunnen nemen en elkaar ontmoeten.
- Men gaat niet uit van grote plannen en doelen, maar bottom-up benadering, waarin telkens opnieuw de vraag wordt gesteld wat ontwikkeling is en welke processen we willen bevorderen.
- Niet geld is sturend, maar ideeën.
- Ownership, zelfontplooiing, wederkerigheid en gelijkwaardigheid zijn funderende begrippen, die van toepassing zijn op de relaties tussen individuele mensen, groepen, organisaties en overheden.
- Emotie en rationaliteit worden gezien als complementerende begrippen met elk een eigen functie en logica.
- Ontmoetingen en verhalen fungeren als bron van nieuwe inzichten, initiatieven en onderlinge banden.
- Er zijn verschillende rollen voor verschillende partijen (individuele mensen, groepen, ontwikkelingsorganisaties, bedrijven en overheden) waarbij telkens wordt gekeken hoe die elkaar kunnen versterken.
- Er is geen overheersende angst voor mislukkingen, zolang de besteding van gelden en de inzet van mensen transparant is.

Tot slot

De zoektocht is eigenlijk nog maar net begonnen. De uitwerking van een nieuw paradigma dat zijn basis vindt in het streven van mensen, groepen en organisaties om op andere manieren betrokken te zijn, zal nog veel tijd en hoofdbrekens kosten. Het vraagt om een diepgaand gesprek over de motieven van mensen en de vormen die daarbij aansluiten. Daarbij dient voor ogen te worden gehouden dat de discussie tot nu toe vooral over onszelf gaat. Inzet van de volgende stap is ook het in gesprek gaan met mensen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika over de vraag hoe zij betrokken willen zijn en welke begrippen zij belangrijk vinden als het om internationale samenwerking gaat.

Bijlage 1

Geïnterviewden en deelnemers aan de expertmeetings

Naam	Functie
Mulugeta Asmellash	Oprichter Stichting DIR
Han Baartmans	Beleidsmedewerker Internationaal VluchtelingenWerk Nederland
Radj Bhondoe	Directeur Seva Network Foundation
Kees Bleichrodt	Directeur Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF
Cees Breederveld	Directeur Rode Kruis
Evelijne Bruning	Hoofdredacteur Vice Versa
Tanja Bubic	Beleidsmedewerker Gemeente Amsterdam / Vrijwilligster Danube Foundation
Marjolein Burgerhout	Studente Filosofie/Religiestudies / Oprichtster Khasto
Anna Chojnacka	Oprichter 1% CLUB
Will Codrington	Portefeuillehouder stadsdeel Centrum Amsterdam
Ama van Dantzig	Medewerker Move Your World
Pearl Delchot	Choreografe en dansdocente balletschool Adelphos Amsterdam
Ton Dietz	Hoogleraar sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam / Voormalig directeur van CERES (Research School for Resource Studies for Development)
Bianca van Dijk	Werkt afwisselende periodes in de telecombranche en als ontwikkelingswerker in het buitenland
Marius Ernsting	Adviseur Goede Doelen - Nationale Postcode Loterij
Bert Ferwerda	Beleidsmedewerker Communicatie Partos
Aart Jan de Geus	Vicesecretaris-generaal OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling)
Hein de Haas	Research officer International Migration Institute - Oxford University
Godelieve van Heteren	Directeur Cordaid
Berend Jonker	Beleidsmedewerker Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF
Annelies Kanis	Hoofd Kenniscentrum NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling)
Frits Kemperman	Hoofd Communicatie Ministerie van Buitenlandse Zaken
Jan Klugkist	Beleidsadviseur Ministerie van Buitenlandse Zaken
Bart Lacroix	Oprichter 1% CLUB

Naam	Functie
Mario van de Luijngaarden	Beleidsmedewerker FNV Mondiaal
Abdou Menebhi	Voorzitter EMCEMO
Sanne Nagelhout	Medewerker Stichting DIR
Koos Richelle	Directeur EuropeAid
Ruerd Ruben	Hoogleraar Development Studies Radboud Universiteit Nijmegen
Jeannette Schoone	Vrijwilliger Stichting Ontwikkelingshulp Assendelft
Jenny Shakison	Programmamaker Radio Razo
Zeki Shehu	Oprichter/ Directeur Stichting Mondiale Samenleving
Edward van der Tuuk	Voorzitter Mirrormundo
Rose Verdurmen	Hoofd Moving the World - TNT post
Annemiek van Voorst	Freelance journaliste en consultant op het gebied van ontwikkelingssamenwerking / Voormalig beleidsmedewerkster en staflid Cordaid
Suzanne van Wiggen	Eigenaar Van Wiggen & Van Wiggen Bewindvoering
Sandra ter Woerds	Research Manager NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling)
Siegfried Woldhek	Oprichter NABUUR / Voormalig directeur Wereld Natuur Fonds
Özden Yalın	Zelfstandig consultant Gender en Ontwikkeling, Voorzitter stichting MIND / bestuurslid Stichting BMP
Anne Marie Zaat	Zelfstandig adviseur projectmanagement en fondsenwerving / Oprichtster en woordvoester van Sundjata

Bijlage 2

LITERATUURLIJST

Boeken:

African Development Group, *Migrant Remittances: A Development Challenge*, 2007

Bodelier, R. en M. Vossen, *Hulp: Waarom ontwikkelingshulp moet, groeit en verandert*, Inmerc, Wormer, 2007.

Boomkens, R. *Globalisering. Over mobiliteit van geld, mensen en informatie*, Amsterdam, Van Gennep, 1999.

Haas, Hein de, *Migration and Development in Southern Morocco. The Disparate Socio-Economic Impacts of on the Todgha Valley*, (PhD Thesis), Nijmegen, Radboud University, 2003

Moyo Dambisa, *Dead Aid: Why Aid is Not Working and How there is a Better Way for Africa*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2009.

Sassen, Saskia (editor), *Global Networks, Linked Cities*, New York/London, Routledge, 2002.

Wal, Marieke de, *Een sector onder vuur: Ontwikkelingssamenwerkingsorganisaties en hun strategieën in een veranderende wereld*, KIT Publishers, Amsterdam, 2009.

WRR, *Minder pretentie, meer ambitie: Ontwikkelingshulp die verschil maakt*. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010.

Publicaties:

Advies Commissie Internationale Vraagstukken, *Ontwikkelingssamenwerking: Nut en noodzaak van draagvlak*, Den Haag, mei 2009.

Buitenlandse Zaken, Ministerie van, Nieuwsberichten: *Meer aandacht voor jongeren en gewone burgers; halvering van het budget voor draagvlakactiviteiten*, Den Haag, 11 mei 2009.

Buitenlandse Zaken, Ministerie van, *Kamerbrief over modernisering draagvlak ontwikkelingssamenwerking* (Bert Koenders), Den Haag, 11 mei 2009.

Buitenlandse zaken, Ministerie van, *Lezing minister Koenders, Internationale Samenwerking 2.0: Agenda voor moderne armoedebestrijding*, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 8 november 2008.

Buitenlandse Zaken, Ministerie van, Toespraak Koenders: *Ontwikkeling is verandering; Toespraak bij de startbijeenkomst dialoog over de toekomst van internationale samenwerking*, Cinemec Ede, 22 mei 2008.

Buitenlandse Zaken, Ministerie van, Ministerie van Justitie (2008), *Beleidsnotitie Internationale Migratie en Ontwikkeling*, Den Haag

Chalhi, Sabah, Stageverslag van student; *Lustrabeurs: Bayti*, Opleiding Orthopedagogiek, Universiteit van Leiden, 2004.

ECDDPM, *Draagvlak in Ontwikkeling: Een verkennend onderzoek naar nieuwe actoren die het draagvlak voor internationale samenwerking in de Nederlandse samenleving kunnen versterken*, Maastricht, 1 juni 2009.

Kamstra, Jelmer, *Research proposal: Between democratisation and donorcratisation*, IS Acadamy, October 2007.

Kinsbergen, Sarah, Scriptie Radboud Universiteit; *Particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingsamenwerking: De risico's van het vak*, Postdoctorale opleiding Ontwikkelingsstudies, November 2007.

Koch, Dirk-Jan, *De Ontwikkelingsorganisatie is een kuddedier*, In: *Ministerie van Binnenlandse Zaken. Heilige Huisjes: Anders kijken naar internationale samenwerking*, Radboud Repository, Nijmegen, 2008, p. 80-90.

NCDO, *Onderzoek 18, 24, 25, 32, 33, 36, 38, 39 en 44*, Amsterdam.

OECD, *The Paris Declaration on aid effectiveness*, Paris, 2005.

OECD, *Aid Effectiveness: A progress Report On implementing the Paris declaration*, 2009.

OECD, *International Conference: Migration, Return and Development*, DELSA/ELSA/MI/RD(2008)1-10, Milan, 2-3 October 2008.

Onze Wereld, *Oplossing 4: Remittances, negen oplossingen*, Alphen a/d Rijn, november 2007.

Partos, *Jaarverslag 2007*, Branchevereniging voor particuliere internationale samenwerking, Amsterdam.

Ruben, Prof. Dr. Ruerd, Inaugurele Rede, *Ontwikkeling door Samenwerking: Nieuwe allianties op het kruispunt van handels- en hulpketens*, Radboud Universiteit, Thieme MediaCenter Nijmegen, 2007.

Stichting DIR, *Strategisch plan 2007 t/m 2009*, Amsterdam, 2007.

Stichting Mondiale Samenleving, Jaarverslag 2005-2006, Utrecht.

Voorst, van Annemiek, NCDO Syntheserapport, *Voorstrategie: Draagvlak voor de ontwikkelingssamenwerking binnen Nederland en de rol van NCDO*, 28 januari 2005.

Krantenartikelen:

Ceton, Carolien, *We moeten voor de spiegel gaan staan - vooral als we weten dat we lelijk zijn*, In: *Filosofie Magazine*, 2010.

Chakrabarty, Arnob en Nies Medema, 25 juli 2009, *Betrek middenklasse bij ontwikkelingswerk*, In: *NRC Handelsblad*, p. 6.

Doorman, Frans, *Laat het aan de professionals over*, In: *NRC Handelsblad*, p. 7.

Financiële Redactie, 30 juli 2009, *IMF verhoogt crisishulp aan armste landen*, In: *NRC Handelsblad*, p.13.

Fresco, Louise O., 3 maart 2009, Column: *Onbevooroordeeld ontwikkelingsdenken*, In: *NRC Handelsblad*.

Jochemsen, Henk, 19 januari 2010, *WRR-rapport over hulp schiet tekort*, In: *de Volkskrant*, p. 11.

Koelé, Theo, 12 maart 2009, *Koenders: miljoenen extra voor de armste landen*, In: *de Volkskrant*.

Koelé, Theo, 19 januari 2010, *Bedien tien landen met 100 miljoen*, In: *de Volkskrant*, p. 14.

Koenders, Bert, 3 maart 2009, *Blijf arme landen steunen*, In: *de Volkskrant*, bijlage: Forum, p. 11.

Konijn, Peter, 4 augustus 2009, *De middenklasse wordt helemaal niet overgeslagen*, In: *NRC Handelsblad*, p. 7.

Luyten, Marcia, 21 maart 2009, *Gratis Onderwijs en gezondheidszorg zijn slecht voor Oeganda*, In: *NRC Handelsblad*, *Opinie en debat*, p. 2-3.

Luyten, Marcia, 18 juli 2009, *'Hulp geeft je geen zelfrespect' interview president Paul Kagame*, In: *NRC Handelsblad*, p. 6.

Luyten, Marcia, 28 november 2009, *Ontwikkelingshulp sluit vaak de ogen voor de ongemakkelijke waarheden van Afrika*, In: NRC Handelsblad, p.4-5.

Meester, F. en Maarten Meester, *Frank Ankersmit: Ik kan de schok nog voelen*, In: Filosofie Magazine, 2010.

Nieuwenhuis, Evert, 6 maart 2009, *Het Antwoord op Bono*, In: de Volkskrant, p. 13.

NRC-redactie, 6 juli 2009, *VN vragen G8 nieuwe aanpak van armoede*, In: NRC Handelsblad, p. 1.

Verhoeven, John, 7 maart 2009, *Ontwikkelingshulp: morrel aan heilige huisjes*, In: de Volkskrant, het Betoog, p. 3.

Veriaan, Jos, 6 augustus 2009, *Amsterdamse expertise: van Ghana tot Sofia*, In: NRC Handelsblad, p. 1.

Voormolen, Sander, 28 mei 2009, *Liefdadigheid als investering: Voedingsindustrie wil markt veiligstellen door de strijd tegen ondervoeding*, In: NRC Handelsblad, p. 16.

Volkskrant Commentaar, 19 januari 2010, *Hulp moet helpen*, In: de Volkskrant, p. 11.

Wittenberg, Dick, 6 maart 2009, *Draai dicht die kraan: Econome Dambisa Moyo over haar pleidooi tegen ontwikkelingshulp aan Afrika*, In: NRC Handelsblad, bijlage: Boeken, p. 1-2.

Wit, Philip de, 12 juli 2009, *Crisis, en de noodhulp stokt*, In: NRC Handelsblad, p. 4.

Webpublicaties:

The Development Policy Review Network (DPRN), <http://www.dprn.nl>

Bieckmann, Frans, *Politiek benadering van mondiale problemen ontbreekt*, 22 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Bodelier, Ralf, *Eigenhulp kan niet zonder ontwikkelingshulp*, 3 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Bruning, Evelijne, *De Keuzes van Koenders*, In: ViceVersa jaargang 42, nummer 6. Geraadpleegd op <http://www.viceversavakblad.nl>

Dijkstra, Jaap, *Drie gemiste kansen*, 15 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Dulleman, van Caroline, *The impact of an ageing population*, 4 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Genugten, Willem van, *De rol van wetenschappelijke kennis in mondiale ontwikkeling*, 5 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Gruiters, Jan, *De Toekomst van OS is niet meer wat geweest is*, 2 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Gruppen, Pieter, *Een Sector in Verwarring*, 23 april 2009. Geraadpleegd op <http://www.wereldroep.nl>

Houterman, Joep, *Hoger Onderwijs, een noodzakelijke voorwaarde voor ontwikkeling: we zijn er verder mee dan de WRR denkt*, 12 maart 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Keune, Lou en Francine Mestrum, *De grote leugen van ontwikkelingssamenwerking*, 21 augustus 2007. Geraadpleegd op <http://www.globalinfo.nl>

Lubbers, Ruud, *Het is inderdaad tijd, zoals de WRR doet, het bed op te schudden*, 26 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Margriets Beter Wereld. Geraadpleegd op <http://www.margrietsbeterewereld.nl>

Masiky, Hassan, *Moroccans Residing abroad: Waiting for political representation*, 12 april 2010. Geraadpleegd op <http://www.moroccoboard.com>

Mohamoud, Awil, *A Diaspora perspective on the WRR report*, 24 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Monteiro Manuela, *What about accountability*, 27 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Nabuur, *The Global Neighbour Network, Board-management*. Geraadpleegd op <http://www.nabuur.com/nl/board-management>

Oneworld, *Verzet tegen 'politisering' Europese ontwikkelingshulp*, 28 april 2010. Geraadpleegd op <http://www.oneworld.nl>

Projects Abroad, *India: ontwikkelingswerk met Projects Abroad, Vrijwilligerswerk in India*. Geraadpleegd op <http://www.projects-abroad.nl>

PSO, *Capaciteitsopbouw in Ontwikkelingslanden*. Geraadpleegd op <http://www.pso.nl>

Ruben, Ruerd, *WRR Rapport vergeet armoedeanalyse*, 21 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Schulpen, Lau, *'Staan beleid'-argument geldt in ieder geval voor deel WRR-rapport*, 25 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Tirez, Anreas, *Mirjam Vossen en Ralf Bodelier bij Liberales*, 16 november 2007. Geraadpleegd op <http://www.liberales.be> en <http://www.wordsunlimited.nl>

Verkoren, Willemijn, *Net als het interessant wordt*, 22 januari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Vossen, Mirjam, *Geen Afrikaan te bekennen in WRR-rapport*, 5 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

World Bank, the, *Workers' Remittances Fall Less than expected in 2009, but 2010 recovery likely to be Shallow*, 2009. Geraadpleegd op <http://web.worldbank.org/>

Ypma, Tjitske, *Luyendijk: Blijft kritisch kijken naar ontwikkelingswerk*, 26 september 2008. Geraadpleegd op <http://www.oneworld.nl>

Zevenbergen, Kees, *Mag ik u voorstellen: de Nederlandse Ontwikkelingsorganisatie*, 22 februari 2010. Geraadpleegd op <http://www.thebrokeronline.eu>

Zaharia, Marius, *Update 1-Romania c/a deficit widens as remittances fall*, Reuters 13 april 2010. Geraadpleegd op <http://www.iii.co.uk/news>

Als je over ontwikkelingssamenwerking praat..... wat zie je dan?...

Verslag van een zoektocht naar nieuwe vormen van betrokkenheid bij ontwikkelingssamenwerking.

De toekomst van ontwikkelingssamenwerking staat volop ter discussie. In het politieke en maatschappelijke debat in Nederland worden veel vraagtekens geplaatst bij de effectiviteit van de bestaande programma's. Particulieren voelen zich in steeds mindere mate verbonden met de traditionele ontwikkelingsorganisaties en zoeken eigen wegen, via stichtingen en kleinschalige projecten. In verschillende Afrikaanse landen wordt de afhankelijkheid waar de ontwikkelingsgelden toe leiden, ter discussie gesteld. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid stelt voor om niet langer van ontwikkelingssamenwerking te spreken, maar het gewoon te hebben over ontwikkelingshulp.

In 2009 heeft de stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP) een zoektocht uitgevoerd onder ontwikkelingswerkers, wetenschappers, bestuurders op Europees en nationaal niveau, burgers en particuliere initiatieven van uiteenlopende groepen. Daarbij stonden twee vragen centraal:

- 1. Hoe is het gesteld met die betrokkenheid van Nederlanders bij het thema ontwikkelingssamenwerking?**
- 2. Als de oude vormen niet meer voldoen, zijn er dan nieuwe vormen waar te nemen?**

In dit verslag wordt geconstateerd dat er in het denken over ontwikkelingssamenwerking sprake is van een paradigmawisseling. De betekenis van begrippen als ontwikkeling en solidariteit wordt ter discussie gesteld. We realiseren ons dat de oude verhoudingen tussen landen en mensen niet meer voldoen om de nieuwe tijd vorm te geven. BMP geeft op herkenbare wijze weer wat Nederlanders drijft in hun relaties met mensen in ontwikkelingslanden en wat belangrijke begrippen zijn bij het zoeken naar nieuwe vormen van betrokkenheid. Het verslag laat zien dat de discussie over ontwikkelingssamenwerking vooral een discussie over ons zelf is.

